

PARTIZANSKI DNEVNIK 1944—1945

Marjeta Čampa*

UDK 07(497.12) »1944/1945«

Marjeta ČAMPA, Librarian, Institute for the History of Labour Movement, 61000 Ljubljana, Yu; THE PARTISAN JOURNAL 1944—1945
 The Partisan Journal was first issued in November 1943 as a military newspaper, becoming in the following year the organ of the Liberation Front for the Littoral and Upper Carniola. Its characteristics were great popularity and quality as well as regular publication even during the offensives of the occupying forces: it was a true journal, which is definitely a special case in the European Resistance Movement.
 Between November 26, 1943 and May 7, 1945, 234 cyclostyle numbers and 206 printed numbers were thus issued. Its successor is »Primorski dnevnik« (the Journal of the Littoral) issued in Trieste.

»Naš list ni namenjen zabavi in kratkočasju. Danes so resni dnevi in list služi resnim namenom. Je orožje, ki nam pomaga v našem osvobodilnem boju... Vodnik nam je, učitelj, hkrati pa verna slika našega življenja v vojski in na terenu, zrcalo naše velike dobe...«

France Bevk — »Naš tisk«, uvodnik 284. številke Partizanskega dnevnika, 27. oktobra 1944.

Zgodovina lista 1943—1945

Partizanski dnevnik je začel izhajati kot glasilo Triglavske divizije NOVJ, ki so jo formirali v začetku oktobra 1943. leta in jo kasneje imenovali XXXI. divizija. Prva številka je izšla 26. novembra 1943 v 400 izvodih razmnoženih na ciklostil v vasi Zakriž nad Cerknem. V I. letniku je izšlo do konca 1943. leta 34 števil.¹

* Marjeta Čampa, bibliotekar, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Trg osvoboditve 1.

¹ Vprašanje začetka izhajanja dnevnika je še odprto. Prvi je opozoril na ta problem dr. Joža Vilfan v predgovoru h xerografirani izdaji Partizanskega dnevnika 1975. Drugi avtorji navajajo samo svojo verzijo in ne odpirajo dileme. Jože Krall v Partizanskih tiskarnah na Slovenskem — Primorske tiskarne — Ljubljana, Partizanska knjiga 1973 na 82. strani trdi, da je dnevnik izšel 26. novembra 1943 v vasi Jesenica pri Orehku na Šentviški planoti. Andrej Pagon-Ogarev in Stanko Petelin-Vojko pišeta, da je list začel izhajati že konec oktobra 1943 v Vojkovi brigadi; to je pripovedoval tudi takratni brigadni komisar Henrik Zdešar. Marjan Tepina in ostali omenjajo Zakriž nad Cerknem kot kraj izhajanja. Tudi Primorski dnevnik navaja v svoji glavi Zakriž in datum — 26. novembra 1943.

Pobudniki lista so bili člani propagandnega odseka divizije, ki so izdajali dnevne radijske vesti, še posebej France Vreg-Mile in Edvard Kokolj-Martin; ta dva sta tudi izbrala ime za novo glasilo — Partizanski dnevnik. Tretji član uredništva je bil v tem času inž. Marjan Tepina.

Nastala je vojaška ciklostilna tehnika, ki je kar na pohodih in med boji razmnoževala list ne le za borce, ampak tudi za civilno prebivalstvo Primorske in Gorenjske. Borci so ga širili v teh krajih, saj je tu bilo njihovo operacijsko območje. Osrednji partizanski listi so bolj poredko prihajali semkaj, vojaških glasil ni bilo veliko in tako je postal Partizanski dnevnik izredno priljubljen pokrajinski list, ki je objavljajl tudi krajevne novice in prispevke borcev. S tem je veliko pripomogel k zbližanju in tesnemu sodelovanju med primorskim ljudstvom in narodnoosvobodilno vojsko.

Tedanji komandant IX. korpusa NOV in PO Jugoslavije Lado Ambrožič-Novljan je spoznal pomen dnevnika in ga je zato spremenil v glasilo IX. korpusa (od številke 43 do 142 — to je v času od 14. februarja do 31. maja 1944). List so razmnoževali v stalni vojaški tehniki, ki jo je organiziral Drago Kuralt (to je »tehnika Drago« nad Cerknem). Dnevna naklada je narasla na 1000 izvodov. Novi urednik je postal Jurij Štante-Juš. Priljubljenost in politični pomen lista sta rastla, organizirana je bila široka dopisniška mreža, vodilni politični delavci so vanj pisali direktivne članke; zato so ga s 1. junijem 1944 spremenili v glasilo OF za Primorsko in Gorenjsko.

Medpokrajinski propagandni odsek za Slovensko primorje in Gorenjsko je v soglasju s štabom IX. korpusa imenoval novo uredništvo: glavni in odgovorni urednik je bila Milena Mohorič (za politični del), Jurij Štante-Juš (za vojaške zadeve), France Vreg-Mile (sourednik gradiva iz vojske in terena), Edvard Kokolj-Martin (pomožni urednik pri IX. korpusu), France Štiglic-Tugo (pomožni urednik za Gorenjsko). Kar šest ciklostilnih tehnik (med njimi »Drago«, »Nanos« in »Jelenk«) je razmnoževalo list, ki je imel visoko naklado od 4.000 do 5.000 izvodov. Zato je štab IX. korpusa razmišljal o tiskani izdaji v svoji mali tiskarni »Julij 63« (v grapi Govcu pod Gorenjo Trebušo), a za kaj takega je bilo v začetku premalo črkovnega gradiva. Vodja Pokrajinske tehnike KPS za Slovensko primorje Ciril Lukman-Anjo je potem računal, da bo lahko nova partizanska tiskarna »Slovenija« prevzela to delo že v začetku septembra 1944. Zaradi različnih težav se je njeno obratovanje zavleklo in tako so natisnili prvo številko (235.) v noči od 4. na 5. september 1944 (dve strani, format 35 × 25 cm) z naklado 4.000 izvodov vendarle v tiskarni »Julij 63«. (Tiskarna je nekaj dni prej dobila novo konspirativno ime »Doberdob«, vodil jo je Lucijan Jakulin-Julij, a je iz varnostnih razlogov prenehala z delom 20. septembra).² Avgusta je postal odgovorni urednik lista kapetan Lev Modic, ker je Milena Mohoričeva odšla na Dolenjsko.

18. septembra 1944 je tiskarna »Slovenija« že lahko prevzela v delo 248. številko dnevnika (štiri strani, format 35 × 25 cm) in v dotedanji nakladi 4.000 izvodov. Tiskarna je bila tehnično dobro opremljena in skrita v grapi pod Ogalci pri Vojskem. Vodil jo je Rado Čenčič-Mitja. Kolportaža dnevnika in druge literature ni potekala brez težav, četudi sta bili Primorska in Gorenjska dobro povezani med seboj: z vodjem Pokrajinske tehnike KPS za Slo-

² Krall Jože: Partizanske tiskarne na Slovenskem, II. Primorske tiskarne, Ljubljana, Partizanska knjiga 1973, str. 82—86; 121, 137, 143 in 168.

vensko primorje, Cirilom Lukmanom-Anjom sta usklajevala kolportažo lista Ivan Golc-Stanko na Gorenjskem in Tone Baloh, vodja kolportážnega oddelka Pokrajinske tehnike. 1.000 do 1.500 izvodov Partizanskega dnevnika je prihajalo na gorenjski naslov »OK tehnika Škofja Loka« (kasneje »Darja« preko kurirskih postaj 11-G oziroma P-35).³

Za temi skromnimi podatki je skrita izredna požrtovalnost zavednega primorskega ljudstva. Papir, tiskarske potrebščine, celo stroje in vse drugo je uspešno nabavljal posebni nabavni oddelek Pokrajinske tehnike KPS za Slovensko primorje; oskrboval ni le primorskih partizanskih tiskarn, ampak tudi osrednje partizanske tiskarne na Dolenjskem. Nabavljali so v Trstu, Gorici, severni Italiji, celo v Milanu; imeli so skrita skladišča, od koder so razvažali ali nosili material v skoraj nedostopne tiskarne. Kurirji so raznašali tisk po Slovenskem primorju in Beneški Sloveniji ter po Gorenjski.

26. septembra 1944 je prišla v uredništvo Partizanskega dnevnika Živa (Nada Dragan?) iz Odseka za informacije in propagando Zapadnoprimskega okrožja.⁴ Štiri dni kasneje, 30. septembra pa je Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko (zanj Bogdan Osolnik) javil Pokrajinskemu odboru OF za Primorsko, da bo Franc Žen, dosedanji član odseka za informacijo in propagando »začasno zastopal naš odsek v redakciji Partizanskega dnevnika, dokler ne dobimo za to druge stalne moči.«⁵ Po Modicovem odhodu je 276. številko (19. okt. 1944) pripravil novi urednik, predsednik PNOO za Slovensko primorje, pisatelj France Bevk, ki je ostal na tem mestu do 24. novembra 1944, nakar ga je zamenjal dr. Danilo Milič; radijska poročila je sprejemal inž. Milan Kovačič-Izidor.⁶ Razmišljalo se je še o novih sodelavcih, kar razberemo iz kopije dopisa tovarišici Joži (Lidiji Šentjurčevi) 23. novembra 1944: »Tovariša Milič in Martin, ki opravljata sedaj posle urednika sta predlagala, da bi čimpreje pritegnili v redakcijo tovariša Dušana Fortiča, tiskovnega referenta pri propagandnem odseku IX. korpusa, že starejši sodelavec dnevnika ter tovariša Stanka, urednika Dnevnega vestnika pri Srednjeprimorskem okrožju.«⁷ France Vreg-Mile navaja med sodelavci-uredniki še Sašo Štepiharja in Jožeta Smoleta.⁸ Že 18. oktobra je PNOO sporočil Podružnici Tanjuga za Slovenijo, »da vodi podružnico Juš Štante — dosedanji vodja dopisniškega oddelka pri Partizanskem dnevniku«,⁹ kar je objavil tudi dnevnik v 275. številki.

V ofenzivi aprila 1945 je bil Danilo Milič ranjen, Edvard Kokolj-Martin je padel, zato je uredniške posle prevzel Lado Pohar-Damjan.¹⁰ Andrej Pagon-

² V »Doberdobu« so dnevnik ročno stavili: Marjan Porenta-Miško, Janez Lajevvec, Zdenko Špacapan, tiskarski vajenec Stane Kovač in tiskarski strojnik Boltežar Gorup; stroj je poganjal Peter Cvek, vlagalki sta bili Francka Štrukelj in Emilija Lutman-Milica.

⁴ F 587 — Okrožni odbor OF za Zapadno Primorsko 5. okt. 1944 in Lev Modic: Partizanski dnevnik, spominska izdaja Partizanskega dnevnika 18. maja 1947, str. 2. Aprila 1945 je Živa dopisnik Tanjuga za Zapadnoprimsko okrožje, kar je razvidno iz arhiva — F 555.

⁵ F 541 POOF — PNOO za Primorsko Slovenijo in ustni vir Lev Modic.

⁶ Krall, n. d., str. 165 in 173.

⁷ F 541.

⁸ Partizanski dnevnik, posebna izdaja 4. sept, 1963, 1. številka, str. 2. Pozdrav s borbom — intervju s Francetom Vregom-Miletom.

⁹ F 541.

¹⁰ F 541 — 28. 4. 1945.

Ogarev se spominja v svojem prispevku, da ga je 26. aprila 1945 POOF za Slovensko primorje določil skupaj z Nado Dragan-Živo za pomoč pri uredništvu Partizanskega dnevnika.¹¹ Rado Bordon pa je v nekrologu v spomin dr. Dušanu Savniku mimogrede omenil: »bil je tudi urednik Partizanskega dnevnika za osvobodeno Primorsko«.¹²

Delovni pogoji za sodelavce in tiskarje niso bili lahki, a so ti rabili sorazmerno le kratek čas, da je bila številka gotova: podnevi so stavili, ponoči tiskali in zjutraj so jo kurirji že raznašali! Da bi razbremenili tiskarno »Slovenijo«, je januarja 1945 ponovno začela obratovati tiskarna »Doberdob« tokrat pri Stopniku ob Idriji. V začetku jo je vodil Stane Cimperman, nato Janez Lajevc. Tu so tiskali tudi list za italijansko prebivalstvo *Il nostro avvenire*. Zaradi prezaposlenosti tiskarjev je Partizanski dnevnik s 1. januarjem 1945 izhajal le šestkrat tedensko, vsak dan razen ponedeljka. List je zašel tudi v finančne težave, zato je bil osnovan *tiskovni sklad*.

V 3. številki dnevnika (4. januarja 1945) je na 2. strani objavljeno, da so tiskovni sklad osnovala žene iz Lokovca in zbrale prvih 150 lir. V arhivu Propagandne komisije pri POOF za Slovensko primorje zasledimo dopis Janeza Stanovnika (že 28. dec. 1944), da naj vse propagandne komisije »poverijo iz svoje srede enege od tovarišev, ki bi še posebej odgovarjal za Tiskovni sklad Partizanskega dnevnika. Najbolje je, če za to odgovarja tovariš vodja oddelka za kolportažo. Zavedajte se, da zavisí od Tiskovnega sklada to, če bo mogoči Partizanski dnevnik tudi v bodoče redno izhajati, ker nam primanjkuje denarnih sredstev«.¹³ Akcija se je hitro širila, saj so želeli, da bi list kljub povečanemu formatu znova izhajal na štirih straneh kot je objavila 5. številka dnevnika.

Res je 1. februarja 1945 dobil list še 3. in 4. stran. Nekaj dni kasneje je pisal Srečko Rihtar (v 32. številki dnevnika pod naslovom Trideseta daruje za Partizanski dnevnik): »ko so (borci) videli, da ima uredništvo gotove gmotne težave so takoj pristopili k akciji in s tem dokazali, kako je med našo vojsko priljubljen Partizanski dnevnik... Darovali so vsi, prav vsi. Slovenci, Rusi, Italijani, Poljaki, Francozi. Ne zato, ker bi morali, temveč zato, ker se zavedajo važnosti našega osvobodilnega tiska in komaj čakajo na svoj priljubljeni dnevnik.« Zbiranje sredstev je bilo zelo uspešno o čemer so bili bralci sproti obveščeni. V 78. številki (13. aprila 1945) je zadnjič objavljena zbrana vsota in tako izvemo, da so v treh mesecih in pol zbrali skupno: 174.274,30 lir, 12.021,72 RM, 102 dolarja, 235 francoskih frankov, 146 rubljev, 43 zlotov, 362 kun in 20 belgijskih frankov.

Dopisniška mreža: Svojevrstna posebnost tega lista je razvejana mreža dopisnikov — domačinov. Njihova rubrika »Krajevne vesti« je bila izredno priljubljena. Zanimivo, da so v tistih časih prijele za pero tudi mnoge žene in dekleta! Andrej Pagon-Ogarev, ki je sam začel kot dopisnik in potem postal pravi novinar je takole opisal dopisništvo: »...Dopisniki in dopisnice Partizanskega dnevnika so bili člani rajonskih in krajevnih propagandnih odborov

¹¹ Andrej Pagon-Ogarev: Osvoboditev Tolmina, Tolminski zbornik 1975, str. 20 in Z Jelovice, Blegoša, Otlice in Predmeje v uredniške prostore na Trgu Goldoni—Primorski dnevnik, št. 119, 25. maja 1975, XXX, str. 13.

¹² Rado Bordon: Dr. Dušan Savnik, Delo, 21. junija 1975, XVIII, str. 2.

¹³ F 555 Propagandna komisija pri POOF.

OF. Svoje prispevke so dopisniki in dopisnice pošiljali po rednih kurirskih poteh na okrožje, v začku na OIP (odsek za informacije in propagando), kasneje pa na KAP (komisija za agitacijo in propagando). Pri Okrožnem odboru OF je bil pri komisiji za agitacijo in propagando vodja oddelka za dopisništvo tovariš z izkušnjami častnikarja, ali vsaj nekaj časa prej brigadni ali divizijski vojni dopisnik. Naloga vodje dopisništva je bila, da je po vsem okrožju — kjer jih še ni bilo — organiziral dopisnike in vodil dopisništvo.«¹⁴

Pagon je ob tem obžaloval, da so se imena nekaterih dopisnikov izgubila in jih ni mogoče navesti; sicer pa je omenjal sodelavce kar s partizanskimi imeni (Marjetka, Iztok, Krajnik, Ljubka itd.). Tudi iz arhiva Okrožnega odbora OF za Zapadno Primorsko je lepo razvidna korespondenca novinarja in vodje dopisništva Ogareva z dopisnicami, kjer so navedena le njihova konspirativna imena (Bojana, Valeška, Vlasta, Milenka, Jasna, Ančka, Justi iz odseka za prosveto).¹⁵ Naj omenim še dva arhivska dokumenta in zapisa iz Partizanskega dnevnika, ki kažeta skrb za dopisnike: Branka Rožič iz Okrožnega narodno-osvobodilnega odbora za Vipavsko je 27. julija 1944 pisala POOF za Slovensko primorje: »... iz uredništva Slovenskega poročevalca in Partizanskega dnevnika so nam odgovorili na poslane dopise. To je naše dopisnikarje razveselilo in spodbudilo k nadaljnjemu delu.«¹⁶ Lev Modic je 20. avgusta 1944 pisal dopisnikom Partizanskega dnevnika: »Povdarjamo znova, vse naše delo mora biti aktualno, biti moramo na tekočem. Toda ne vzemite tega načela tako, da boste pisali samo parole, samo ponavljajoče se uvodnike, vsak članek, vsako kulturno delo sploh izraža nek odnos do življenja, neko odločitev v vprašanih, ki se družbi in človeku postavljajo v danem trenutku.«¹⁷

Lovro (Vladimir Čopič) je v 312. številki Partizanskega dnevnika v Bešedi dopisnikom sporočal: »V naše uredništvo prihaja vsak dan mnogo dopisov... V naše časopisje lahko piše vsakdo, komur je pri srcu naše delo in življenje naše domovine. Naloga stalnih dopisnikov je precej težavnejša, saj predstavlja jo nekako ljudski glas v najširšem pomenu besede, »... biti mora opora propagandi, prepričevati o pravičnosti boja, o idealih svobode in demokracije, aktualnih političnih problemih, pisati mora tudi o napakah, ki se pojavljajo (biciklizem, lov na zvezdice, družinska politika itd.)«.

Marica Čepe-Eva se je po vojni takole spominjala na dopisovanje: »Spet nabiram iz svoje partizanske torbe dopise za ‚Slovenko‘ in za ‚Partizanski dnevnik‘, ki so pisani z okorno, neveščo roko, in ki so vendar tako verna podoba boja, žrtev, ljubezni do rodne grude. Zbiram pa pesmi, kratke črtice in celo igre, ki so jih napisale žene v raznih tekmovanjih za mitinge.«¹⁸

Sik piše v 281. številki dnevnika (pod naslovom Organizirajmo dopisništvo — stopnjujmo propagando): »... Ljudsko dopisništvo, ki spada neposredno k organizacijskim nalogam komisije za agitacijo in propagando, mora postati prava ljudska tribuna, koder bo vsak državljan lahko svobodno izražal svoja politična mnenja in predloge...«

¹⁴ Andrej Pagon-Ogarjev: Dopisovanje za Partizanski dnevnik med NOB na Tolminskem, Tolminski zbornik 1975, str. 109—112.

¹⁵ F 587 — december 1944 in januar 1945.

¹⁶ F 555.

¹⁷ F 587.

¹⁸ Marica Čepe-Eva: Primorskim ženam v pozdrav! Partizanski dnevnik, slavnostna številka, Okroglica, 5. septembra 1953 str. 14.

Partizanski dnevnik je imel veliko dopisnikov, mnogi med njimi so se podpisovali le s partizanskimi konspirativnimi imeni.¹⁹

Proti osrednjemu svobodnemu ozemlju v severnem delu Primorske so se vrstile okupatorjeve ofenzive v juniju, juliju, oktobru, decembru 1944. leta in nadaljevale v februarju ter marcu 1945; zadnja ofenziva je bila najtežja in je dosegla svoj vrh 30. marca in 1. aprila. Tudi tiskarni »Doberdob« (pri Stopniku) in »Slovenija« sta bili v sovražnikovem obroču, vendar sta v strogi konspiraciji delali naprej; tudi dnevnik je izhajal, četudi z zamudo in nižjo naklado, saj je primanjkovalo papirja. Ena najlepše opremljenih številka je izšla v teh težkih dneh: posebna izdaja 4. aprila v počastitev prihoda Rdeče armade na slovenska tla. Material zanjo je bil že nekaj časa pripravljen, pa je kljub temu treba občudovati veliko požrtvovalnost tiskarjev v »Sloveniji«. Partizanska vojska je imela v ofenzivi hude izgube, precej ranjenih, ujetih in padlih, a se je uspela prebiti iz obročev. V bojih sta padla tudi sodelavca Partizanskega dnevnika, člana uredništva — Edvard Kokolj-Martin in šef propagandnega odseka pri štabu IX. korpusa Saša Štempihar; padel je tudi tajnik POOF za Gorenjsko Jaka Štucin-Cvetko. Del osebja iz »Slovenije« (domačini) se je umaknil proti Vipavski dolini in se v aprilu postopoma vračal, ko je bilo ofenzive konec. Tone Baloh je ponovno vzpostavil kolportažno mrežo.

Dogodki ob koncu vojne so se silno hitro vrstili, nemški okupator s svojimi sodelavci se je moral umikati. Glavnina IX. korpusa, predvsem XXX. divizija je prodirala proti Trstu, enote XXXI. divizije pa proti Tržiču in Gorici: 1. maja 1945 je jugoslovanska armada osvobodila ta mesta in se srečala z zavezniki. Tiskarni »Slovenija« in »Doberdob« sta delali vse do 1. maja: poleg drugih tiskov sta izšli redna in izredna izdaja Partizanskega dnevnika za praznik dela. Nato so se tiskarji in vodstvo Pokrajinske tehnike preselili: osebje »Doberdoba« proti Gorici, sodelavci »Slovenije« in vodstvo tehnike pa v Trst. (Iz ohranjenega seznama izvemo, da je bilo takrat v tiskarni »Sloveniji« 50 ljudi, v »Doberdobu« 24, v ciklostilnem oddelku 48, v Pokrajinski tehniki 53. Tako je 175 ljudi skrbelo za tiskano besedo na Primorskem). V Trst je prišlo tudi nekaj sodelavcev iz osrednjih tiskarn in Centralne tehnike KPS: skupaj so zasedli tiskarno italijanskega dnevnika Il Piccolo in natisnili tri številke Partizanskega dnevnika (eno posebno ter dve redni številki — 6. in 7. maja 1945). Natisnili so tudi italijanski list Il nostro avvenire.

Le teden dni kasneje — 13. maja 1945 — je izšla v Trstu prva številka Primorskega dnevnika v 30.000 izvodih; tako je Partizanski dnevnik dobil dostojnega naslednika! S tem se je že začelo novo poglavje v zgodovini slovenskega tiska v našem Primorju.

¹⁹ V prilogi je nepopoln seznam, ki je sestavljen po današnjih podatkih zlasti z ozirom na ilegalna imena. S pomočjo nekdanjih dopisnikov bi lahko vsaj delno izpopolnili seznam imen in ga objavili v 3. knjigi, ki bo zaključila ponatis celotnega (torej tudi ciklostiranega) Partizanskega dnevnika.

Tudi vidni politični in kulturni delavci ter znanstveniki so redno ali občasno sodelovali v listu. V obdobju 1944—1945 so se že podpisovali s polnimi imeni, naj tukaj navedem vsaj nekatere: Bevk France, Beltram Julij-Janko, Bratko Ivan-Andrej, Cajnkar Stanko, Duje Albin, Jakopič Albert, Kraigher Boris, Kimovec Franc-Žiga, Kardelj Edvard, Krese Leopold-Još, dr. Mikuz Metod, dr. Milič Danilo, Modic Lev, dr. Potočnik Miha, Seliškar Tone, dr. Joža Vilfan, Vodušek Božo, dr. Zwitter Fran, dr. Svetek Lev-Zorin, Štucin Jaka-Cvetko, Tomšič Vida, Zdešar Henrik in drugi.

Še nekaj besed o letošnjem 30-letnem jubileju Primorskega dnevnika: uredništvo lista je v 109. številki 13. maja na 1. strani objavilo članek v katerem je na kratko opisana njegova prehojena pot. Primorski dnevnik je tako dedič Partizanskega dnevnika in lista Edinost (ki so ga italijanski fašisti zatrli že 1928. leta). Jubilej bodo počastili s sprejemom v tržaškem Kulturnem domu 25. maja na katerega so iskreno vabljeni vsi »ki se kot naročniki, čitatelji, prijatelji in kot Slovenci čutijo navezane na Primorski dnevnik in bi želeli z nami slaviti.« V naslednjih majskih številkah dnevnika 110 do 119 so bile na prvih straneh objavljene številne čestitke, ki jih je list dobival od vsepovsod.²⁰

Spominske zapise ob jubileju so v 119. številki 25. maja prispevali sedajni in nekdanji sodelavci lista: Jože Koren, Ciril Šter-Čiro, Andrej Pagon-Ogarev, Božo Božič, Izidor Predan in Djuro Šmicberger. (O proslavi v Kulturnem domu v Trstu je izšlo troje obsežnejših poročil: v Primorskem dnevniku 27. in 28. maja — št. 120 in 121, v ljubljanskem Delu pa 26. maja v št. 121.) Sprejema se je udeležilo več kot tisoč ljudi, med njimi sodelavci lista, predstavniki manjšinskih organizacij ter italijanskega vsedržavnega novinarskega združenja in slovenskega političnega ter kulturnega življenja, predstavniki jugoslovanske Zveze novinarjev, slovenske zveze novinarjev (ter drugih republik in pokrajin), jugoslovanski generalni konzul v Trstu itd. Vsekakor to praznovanje ni pomenilo le prijetnega obujanja spominov ampak tudi veliko moralno zadoščenje za sodelavce in bralce Primorskega dnevnika ter za vso slovensko javnost.²¹

Po vojni so izšle v Sloveniji štiri izredne izdaje Partizanskega dnevnika: 18. maja 1947 (obnovitev tiskarne »Slovenije«), 5. septembra 1953 (množično zborovanje na Okroglici), 4. in 8. septembra 1963 (20-letnica primorske vstaje in srečanje v Cerknem) ter 3. junija 1964 (obnovljena partizanska bolnica »Franja«).

Izdaje niso bile zajete v xerografiran ponatis (1975), vendar zaslužijo, da jih malo podrobneje pregledamo. Vse so tematsko urejene in dokaj bogato opremljene s fotografijami, risbami in reprodukcijami. Spominska izdaja ob obnovitvi tiskarne »Slovenije« je izšla na 12 straneh, v formatu 4°, brez navedbe izdajatelja oz. urednika; oblika glave skuša čimbolj posnemati medvojne izvode in vsebuje tudi citat Borisa Kraigherja, ki je nekak motto za vso številko: »Re-

²⁰ Čestitala so časnikarska združenja iz Italije in Jugoslavije, uredništva številnih jugoslovanskih dnevnikov, predstavniki izvoljenih italijanskih upravnih organov, slovenske ustanove, združenja in društva ter zasebniki; med njimi tudi predsednik Deželnega sveta Pittoni, predsednik Deželnega odbora Furlanije—Julijske Krajine Comelli, predsednik časnikarske zbornice dr. Soncini, Zveza novinarjev Jugoslavije, Društvo novinarjev Slovenije, Slovenski vestnik iz Celovca, Slovenska kulturno-gospodarska zveza iz Trsta, ravnateljstvo in uredništvo L'Unità, Slovensko gledališče iz Trsta, uredništvo Komunistična iz Beograda, Slovenska komisija KPI, vsedržavno združenje partizanov ANPI — Trst, uredniški odbor Naših razgledov, Primorskih novic, ljubljanskega Dela, mariborskega Večera. Čestitali so tudi: Ivan Renko, generalni konzul SFRJ v Trstu, Darko Marin, sekretar za informacije skupščine SR Slovenije, Ivan Potrč v imenu slovenskega pisateljskega društva, Viljem Černo v imenu društva »Ivan Trinko« iz Benečije, Ivan Baptista Obit v imenu nekdanjih partizanskih borcev iz Beneške Slovenije itd.

²¹ Primorski dnevnik — navedene številke, letnik XXXI, maj 1975, Delo, številka 121, letnik XVIII, 26. maj 1975.

šitev in osvoboditev vsega slovenskega naroda je samo v njegovi dosledni nasloniti na demokratične sile sveta.« Ta spominska izdaja ni le v Bevkovih prispevkih (uvodnik Partizanski duh in članek S poti v svobodo na straneh 1 in 11) ampak tudi v vrsti objav poudarila pomen partizanskega tiska: France Kimovec-Žiga je prispeval spominski zapis Prvič v »Sloveniji« (str. 2), Lev Modic je napisal kratek historiat Partizanskega dnevnika (str. 2), Maks Krmelj je opisoval kolportajo in priljubljenost lista na Gorenjskem (str. 10), nepodpisani novinar je objavil razgovor s tovarišico Lidijo Šentjurčevo (o pomenu narodnoosvobodilnega tiska na Primorskem — str. 3) in pisal o pionirjih svobodnega tiska na primorskih tleh med NOB (str. 6). Ponatisnjena je bila kratka, impresivna pripoved B-ja o konspiraciji V tiskarni (str. 12).²²

O nastanku in razvoju OF na Primorskem je pisal Branko Babič (str. 4 in 8), France Bevk o ljudski oblasti v letih 1943 do 1947 (str. 5—6), Julij Beltram-Janko je obudil spomine na osvobodilno borbo na Primorskem in na srečanje z Jožetom Srebrničem (str. 9), Mara Samsa je prispevala zapis iz bolnice »Franje« (Pričakovali so obisk — str. 12). Na 7. strani je objavil Franc Leskošek-Luka Dve srečanja z Vojkom (Jankom Premrlom), Tomo Brejc je opisal ustanovitev bataljona Simona Gregorčiča (str. 8), Albert Jakopič-Kajtimir pa probaj v spomladanski ofenzivi 1945 v Trnovskem gozdu (Prekrižani računi str. 1 in 7).

Ponatisnjene so še nekatere krajše stvari iz Partizanskega dnevnika 1943 do 1944, med njimi tudi Gorenjski junak Tonček (str. 10).²³ Omenim naj še objavo dveh kitic Kosovelove pesmi Godba pomladi (str. 6) in pesmi Pot do človeka (str. 9).

Likovna oprema je dokaj skrbna in jo sestavlja 14 fotografij, na 7. strani je reprodukcija Jakčeve portretne risbe Janka Premrla-Vojka.

Naslednja slavnostna številka Partizanskega dnevnika je izšla 5. septembra 1953 ob množičnem zborovanju na Okroglici; uredil jo je uredniški odbor (Roman Albreht, Lado Pohar in Jože Jelerčič), izdal pa Okrajni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva za Goriško, 48 strani, format 4°. Navedeno je tudi uredništvo Primorskih novic v Solkanu, ker je ta izdaja nadomeščala redno številko novic in so jo prejeli vsi naročniki (zato vsebuje tudi običajne časopisne notice in obvestila). Glava ima običajni napis, vendar brez citata. Osrednji del je gotovo zgodovinsko-politični, saj je bilo takrat zelo aktualno vprašanje Trsta in naše meje z Italijo (cona A in B), kar je bilo poudarjeno na samem zborovanju. Poleg Marinkovega govora na proslavi sodijo sem prispevki Joža Vilfana (Priključitev Primorske kot dejanje samoodločbe na 2. str.), Ivana Regenta (Zvestoba primorskega ljudstva socializmu na 5. str.) in Janeza Voljča (Nam ni svobode nihče podaril: tu je zajeta tudi kratka zgodovina brigad, ki so se borile na Primorskem — str. 24—29). J. P. je prispeval opis uspele akcije (Ognji na letališču pri Vidmu str. 36), Boris Mozetič je opisal svoja tržaška doživetja (Z radio postajo v Trst str. 42). Omenim naj še štiri spominske zapise na straneh 34—35 in 43—45): Avgust Špacapan-Strnad: 35 partizanov proti 21.000 Italijanov v borbi na Okroglici; Joško: Napad borcev »Soške« na Rabeljski rudnik; nepodpisani avtor — Črni vrh: primorski Turjak

²² Črtica je ponatisnjena iz 260. številke Partizanskega dnevnika in kasneje v spominski izdaji 1963. leta znova objavljena — 2. štev., 8. sept. 1963, str. 9.

²³ Prvič objavljeno v 307. štev. Partizanskega dnevnika.

in Bojan Držaj: S cvetjem v licih, s puško na rami domov so prišli. Marica Čepe-Eva je obujala spomine pod naslovom: Primorskim ženam v pozdrav! (str. 13—14).

O političnem delu na terenu na Primorskem v začetku NOB govori zapis Prva partijska konferenca v Renčah (str. 33). Objavljen je še en spomin na Jožeta Srebrniča (str. 13) in seznam narodnih herojev s Primorske (str. 14), Aleš Bebler se spominja razburljivih časov konspiracije (Bunker pri Barabonu str. 30—32), Ivan Bratko pa napada na Cerčno (Napad na Cerčno in žrtev sedeminštiridesetih str. 37—39). Nepodpisani prosvetni delavec se je spomnil na učiteljsko konferenco v Vitovljah (Slovenska šola na Primorskem se je obnovila med grmenjem topov in regljanjem strojnic str. 41—42).

Franc Rejec-Kuh je obujal svoje spomine na tiskarno »Slovenijo« (str. 41), nepodpisani avtor je toplo opisal Partizanski dnevnik (Bil nam je potreben kot vsakdanji kruh str. 40—41), iz 1944. leta sta dva ponatisa iz dnevnika na straneh 39 in 42.²⁴

Kulturni prispevek Primorske skozi stoletja je obravnaval nepodpisani avtor (Pomemben del slovenske kulturne tvornosti je vzniknil na Primorskem str. 20), prav tako je nepodpisani prispevek o turneji igralske skupine IX. korpusa v avgustu in septembru 1943 na 22. strani (Za nas je največje doživetje kadar nas obiščejo borci IX. korpusa). Dr. Stane Mikuž je pisal o spomeniški plastiki: Primorsko ljudstvo se oddolžuje padlim junakom (str. 21—22). Nepodpisani je ostal članek o pevskem zboru »Srečko Kosovel« na 23. strani.

Med teksti je objavljenih sedem znanih partizanskih pesmi Franceta Kosmača, Toneta Seliškarja, Jožeta Udoviča in drugih (str. 22, 23, 31, 36, 37, 46). Manj znana je Vislavova pesem, ki je ponatisnjena iz 23. številke Partizanskega dnevnika (Cerkljanskim žrtvam str. 38). Likovna oprema je zelo bogata: vsebinsko prevladuje, kar je razumljivo, vojni čas ne le v risbah, ampak tudi v fotografijah.²⁵

Posebna izdaja Partizanskega dnevnika 4. in 8. sept. 1963 (v dveh številkah, 8 in 12 strani, format 4°) je izšla ob dvajsetletnici primorske vstaje in ustanovitve XXXI. divizije ter ob srečanju primorskih in gorenjskih partizanov v Cerknem. Šele iz druge številke (8. sept. 1963) je razvidno, da je dnevnik izdal Pripravljalni odbor za proslavo 20-letnice ustanovitve XXXI. divizije in uredil uredniški odbor: Ivan Jan (odgovorni urednik), Gregor Kocijan, Stane Petelin in Milko Štolfa; na tretji strani je omenjeno, da bosta ti dve številki izšli v nakladi 115.000 izvodov. Glava obeh številki Partizanskega dnevnika je tokrat poenostavljena, brez napisa, da je to glasilo OF, mesto tega je vstavljen tekst o posebni izdaji za dvajsetletnico itd. — Najprej nekaj pojasnil za prvo številko 4. sept.: Zgodovinski del je zastopan z intervjujem nekdanjega urednika Franceta Vrega-Mileta (str. 2) in s prispevkom Staneta Petelina-Vojka (Pred 20 leti je bila ustanovljena XXXI. divizija NOV in POJ, str. 3).

²⁴ Dr. Danilo Milič — Naše matere — Partiz. dnevnik šte. 311. Pismo matere tovariša Skalarja — Partizanski dnevnik šte. 305.

²⁵ Pokrajinski motivi in panorame naselij segajo od Vipave do Trsta in Kontovelja ter Gorice in Nove Gorice do Trente. Vsega je 50 fotografij, med njimi so 4 reprodukcije fresk Rika Debenjaka (prizori iz slovenske zgodovine, fašistična okupacija, NOB, kmetijstvo) in 2 posnetka partizanske spomeniške plastike Staneta Keržiča in reprodukcija tržaške številke dnevnika (3. maja 1945). 14 risb Franceta Slane (partizani) lepo dopolnjuje celotno opremo.

Ponatisnjenih je 8 prispevkov iz let 1944-45, od katerih je morda najzanimivejši opis akcije v Postojnski jami aprila 1944 in rubrika Iz naših krajev.²⁶

Na prvi strani je objavljena Minattijeva pesem Pohod.

V ilustracijo služi 12 fotografij.

V drugi številki (8. sept. 1963) se nanaša vrsta prispevkov in reportaž na pohod in srečanja septembra 1963; vmes je tudi humoristični »Partizanski dnevnik borca L. L.« in »Spet v partizanih«.²⁷

Narodnoosvobodilna borba je ilustrirana z Bevkovim spominom iz 1943. leta, ko je prišel iz goriških zaporov (Pa smo le dočakali, str. 9) in z odlomkom iz knjige Milka Štofe (Pod lipo v Kozani, str. 9) ter štirimi ponatise iz let 1944-45 (str. 8-10); zanimivo, da je med temi ponatise tudi kratka črtica B-ja V tiskarni!²⁸

Zadnja povojna izdaja Partizanskega dnevnika je izšla 3. junija 1964 na 8 straneh, v formatu 4⁰: izdalo jo je Turistično društvo v Cerknem, zbral in uredil Črtomir Šinkovec.

Ponatisov iz let 1943-45 sicer ni, je pa precej spominskega gradiva vezanega za Cerkno in bolnico »Franjo«, ki ji je ta izdaja tudi posvečena. Zanimiv je tudi zapis o znamenitih Primorcih (Prispevali so h kulturnemu, znanstvenemu in političnemu razvoju slovenskega ljudstva, str. 6-7) in odlomek iz eseja Cirila Kosmača (Dejanje edinega upanja, str. 4).²⁹

Letošnji ponatis tiskanih številok Partizanskega dnevnika³⁰ je del širše zasnovanega načrta, po katerem bi izšle vse številke dnevnika v faksimilirani izdaji od 26. novembra 1943. leta pa do osvoboditve, ko je izšla zadnja številka 7. maja 1945. Tako je izšlo 234 številok v ciklostilu in 207 tiskanih (oziroma 208, če štejemo semkaj tudi goriško izdajo 85. številke 27. aprila 1945).³¹

Med pripravami so se pojavile težave: vse ciklostirane številke niso ohranjene, njihov ponatis je tehnično zelo težko izvedljiv, format tiskanih številok ni enoten, 252. številka je verjetno ohranjena le v tipkopisu, primanjkovalo je finančnih sredstev. Tako je bila zamisel Goriškega muzeja letos delno realizirana ob finančni podpori Skupščine občine Nova Gorica in Ljubljanske banke ter njenih podružnic v Novi Gorici in Kranju. Družbenopolitični dejavniki severnoprimorskih občin in Zveza združenj borcev občine Nova Gorica so

²⁶ Srečko: Nad bencin, Partizanski dnevnik 1. maja 1944.

Franci Preis: Z godbo na juriš, Partizanski dnevnik 27. 4. 1945.

Drago: Trnovski junak. Partizanski dnevnik 18. 2. 1945.

Tank, Partizanski dnevnik 14. 7. 1944.

Iz Trsta so prišli, Partiz. dnevnik 29. 9. 1944; Skojevca Janko je izgubil nogo, Partiz. dnevnik 18. 10. 1944; Lojze Batič: Ognjeni krst brigade »Ratitovec«, Partiz. dnevnik 10. 2. 1945.

²⁷ Podpisani L. L. je humorist Lentov Lenč, s pravim imenom Lenart Baloh.

²⁸ Objavljenih je 16 fotografij, med njimi reprodukcija naslovne strani brošure Kokrškega odreda (sept. 1963).

²⁹ Opremo sestavlja 12 fotografij in reprodukcija risbe s tušem — Partizanska bolnica »Franja« Doreta Klemenčiča — Maja iz 1957. leta.

V prilogi je seznam sodelavcev in avtorjev vseh štirih izrednih izdaj Partizanskega dnevnika. Žal pa ni popoln, ker niso vsi prispevki podpisani.

³⁰ Partizanski dnevnik od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945. Xerografirana izdaja Nova Gorica—Koper—Ljubljana, Skupščina občine Nova Gorica — Lipa — Partizanska knjiga 1975 (b. p).

³¹ Ciklostirane številke: 26. 11. 1943 — 5. 9. 1944, tiskane pa od 5. 9. 1944 do 7. 5. 1945. Tri posebne izdaje: 4. 4. 1945, in 1. ter 3. 5. 1945.

moralno podprli to delo; v prihodnje naj bi sledila izdaja ciklostiranih števil in posebna knjiga s pojasnili, opombami, seznami.

Letošnji ponatis ni povsem faksimilirana izdaja, saj so vse izdane v enotnem formatu 35 × 25 cm, za kar je bilo treba predvsem številke III. letnika (1945) pomanjšati. Upoštewane so bile tudi barvne izdaje nekaterih števil, če tudi ne v istem barvnem odtenku.

Zajeta je bila tudi 252. številka, ki je verjetno ohranjena le v tipkopisu: rekonstrukcija je namerno grafično drugačna, vrstni red prispevkov pa ni spremenjen.

Posebnost je dvojna izdaja 85. številke 27. aprila 1945 in je bila prav tako vključena v ponatis.

Enako so zajete vse tri priloge »Na gospodarski fronti«, ki so izšle v aprilu 1945 (poleg 79., 83. in 86. številke dnevnika).

Za ponatis so bili izbrani najboljše ohranjeni primerki iz štirih kompletov: I. in III. iz IZDG v Ljubljani, kompleta iz Muzeja ljudske revolucije v Ljubljani in iz Goriškega muzeja. Kljub temu tehnična kvaliteta posameznih števil varira, kar pa je razumljivo, če se zamislimo v tedanje izjemne pogoje dela.

*Vsebina tiskanih števil Partizanskega dnevnika: od 5. septembra 1944
do 7. maja 1945*

Leta 1944 so se postopoma uveljavile le-te rubrike:

Uvodnik, Mladinske vesti, Krajevne vesti (ki so bile zelo brane), Žena v borbi in delu, Iz sveta, Naš tisk, Iz naše vojske (kasneje Naša vojska), Drobne novice, Zrcalo naših napak, Najnovejše, Iz Jugoslavije (kasneje tudi Novice iz Jugoslavije oziroma Po Jugoslaviji).

V III. letniku. t. j. 1945. leta se je zmanjšal obseg lista in s tem tudi število rubrik. Krajevne vesti so se preimenovala v stalno rubriko Iz naših krajev (ki je bila zelo priljubljena), ostale pa so se pojavljale le občasno, kot na primer: Drobne vesti, Po svetu, Kratke vesti, Širom Jugoslavije, Junaki (oziroma junakinje) naše vojske.

Najvažnejše novice so večinoma objavljali na prvi strani.³²

Partizanski dnevnik je objavljali članke oziroma prispevke in citate iz sledečega tiska:

Slovenski poročevalec, Ljudska pravica, Dnevni vestnik, Novice, Naša vojska, V poslednji juriš, Slovenski partizan, Mladina, Naša žena, Borba, Glas, Politika, Jež, Vjesnik, Naprijed, Prosveta, Nova Jugoslavija, Omladina, Omladinski borac, Mi mladi, Jedinstvo mladih. Citirana sta tudi dva žepna časopisa: ZSM Črni vrh in ZSM Trst. Naveden je tudi tuji tisk: moskovska Izvestja ter Pravda, Komsomolska pravda, Slovani, Krasnaja Zvezda, revija Vojna in de-

³² Uvodnike je pisalo več sodelavcev, naj jih omenim (nekateri se niso podpisali ali pa le v skrajšani obliki in jih zato še ni mogoče navesti): dr. Joža Vilfan, Bogdan Osolnik, France Bevč, Lev Modic, France Kimovec-Žiga, dr. Danilo Milič, dr. Miha Potočnik, Janez Stanovnik, Henrik Zdešar, Drago Pahor, Miha Marinko, Jaka Štucin-Cvetko, Edvard Kokolj-Martin, Leopold Krese-Još, Mara Samsa, Marica Čepe-Eva, Ervin Dougan-Janez, Albin Dujc, Gorše Mirko—Iztok, Ignac Koprivec, Mitar Raičević, Vlado Šestan, Milovan Djilas (kot ponatis iz beogradske Borbe), Boris Kidrič (po Ljudski pravici), Saša Štampihar, Mavricij Borc-Simen, Mirko Bizjak, dr. Metod Mikuž, Valentin Močalov (iz sovjetskega tiska), Julij Beltram-Janko, Lado Pohar-Damjan, Vida Tomšič in Boris Kraigher.

lavski razred, brošura Rdeča armada; londonska časopisa (Observer in Sunday Times) ter Manchester Guardian, bolgarska lista Raboče delo ter Izgrev, italijanski L'Unità.

Dnevnik je črpal novice iz poročil: RSJ, Radio Beograd,³³ Radio Osvobodilna fronta,³⁴ Radio London in Radio Moskva.

Pri svojem delu so citirali tudi agencijska poročila TANJUG in TASS ter Reuterja.

Partizanski dnevnik je bil prvenstveno osredotočen na dogajanja na Primorskem in Gorenjskem, kar je razumljivo; poročal pa je tudi o dogodkih na Štajerskem (štev. 262, 293, 297, 303, 319, 326, 331, 338, 13) in na Koroškem (štev. 308, 310, 318, 347, 41), enkrat je pisal tudi o Prekmurju (štev. 285). Dnevnik je skušal informirati tudi o dogodkih na Notranjskem (štev. 321, 323, 34, 35) in na Dolenjskem (štev. 35, 39), v 314. številki je posegel v Belo Krajino.

Ljubljana in življenje v njej je opisano v številkah: 262, 323,³⁵ 54, Zagreb se pojavi v številkah 323., 336., 50., Beograd pa v 299., 330., 340., 348. O naših ljudeh v Bariju je dnevnik pisal dvakrat: v 11. in 14. številki, o naših ljudeh v Ameriki so pisali sodelavci oziroma so novice povzeli po Naprijedu (259., 263., 270., 327. številki). Vesti o naših rojakih na Sardiniji in Korziki so objavile številke 331. in 72.

Dnevnik je skušal dati svoji vsebini jugoslovanski okvir in je zato dokaj pogosto pisal o dogajanjih drugod po Jugoslaviji: Srbija se pojavlja v številkah: 297, 314, 332, 347, 11, 14, 28, 34, 36, 39, 55, 56, 79, 82; Črna gora: 349, 7, 9, 83; Makedonija: 270, 303, 328, 329; Hrvatska, Hrvatska Istra in Dalmacija ter Slavonija, Lika: 345, 330, 313, 70, 62, 31, 60; Bosanska Krajina 336., 316., in 41. številki; Vojvodina: številki 312, 54; Banat 349. številki.

Preseneča tudi, da je dnevnik uspel zelo izčrpno informirati o dogajanjih v Evropi v tem času. Pogosto zasledimo opis življenja, obnove, šolstva, znanosti in kulture ter vere v Sovjetski zvezi, življenjskega utripa Moskve itd.: številki 261, 267, 295, od 308 do 349, nato zopet od 33. številki do 77. Dokaj pogosto in obširno so bili bralci obveščeni o dogodkih na Poljskem, v Bolgariji, Romuniji, na Češkoslovaškem, v Albaniji in Grčiji: št. 249, 263, 269, 298, od 308 do 340 in 1, 9, 12, 19, 31—37, 53—63 in 85. številki.

Sorazmerno manj je daljših člankov o dogodkih v Italiji, Avstriji, na Madžarskem ter v Nemčiji sami: številki 336 in 346, 28—41 in 50—79. O nemških koncentracijskih taboriščih naj omenim tri izčrpnjša poročila v številki 70, 83 in 87.

Skoraj nas preseneča, da zasledimo daljše informacije iz držav, kot na primer Francije, Španije, Turčije, Belgije, Litve v številki: 300—307 in 331 do 344.

³³ V 3. številki 4. januarja 1945 je izšlo obvestilo, da začne s tem dnem oddajati Radio Beograd na srednjem valu 437,3 m od 7,00 do 9,30, od 12,00 do 14,00 ter od 17,00 do 21,00 ure.

V 88. številki 6. maja 1945 je sporočilo, da bo začel Radio Trst znova oddajati ob 20,00 uri.

³⁴ V številkah 263—265, 269—270 in 276 je objavljen poziv naj bralci poslušajo ROF na valu 45 m ob 9,00 in 21,00 uri.

³⁵ »... Življenje v Ljubljani je danes kakor na vulkanu. V njej vre, v njej se kuha... Zraven pa razsaja pomanjkanje, glad, mrz in tema.« (štev. 323, 5. 12. 1944 — »Bela Ljubljana«).

Najvažnejša politična problematika je večinoma objavljena na prvi in drugi strani, tako na primer vesti o prihodu Rdeče armade na jugoslovanska tla (štev. 239), o objavi POOF za Slovensko Primorje glede začetka šolskega leta 1944-45 na osnovnih šolah z osemletno obveznostjo (štev. 240 in 313), o splošni mobilizaciji (štev. 276, 277, 302), o enotnosti OF v štev. 254, o izvoljenih delegatih v PNOO (štev. 252 in 261), o duhovnikih, na zboru primorskih odposlancev (štev. 248) ter o izvršnem odboru OF (štev. 266), ob obletnici oktobrske revolucije (štev. 295); o tragični smrti komandanta Franca Rozmana-Staneta je pisalo več številik (299 sl.). Sporazum Tito—Šubašić in amnestija sta bili večkrat v ospredju pozornosti (štev. 250, 334), dnevnik je obsežno poročal o osvoboditvi Beograda, Cetinja in Skopja (štev. 280, 304 in 305). Edvard Kardelj je pisal o sodelovanju z Bolgari (štev. 208, 320), o dobrih odnosih med obema državama prinašajo članke le-te številke: 331, 36, 30.

Deklaracija začasne narodne vlade DFJ je objavljena v 61. številki, pogodba o prijateljstvu in sodelovanju s Sovjetsko zvezo v 80. štev., jugoslovanski odnosi z Anglijo in ZDA so zabeleženi v 325. štev., novica o smrti ameriškega predsednika Franklina D. Roosevelta je objavljena v 79. in 81. štev., vsebina Jaltske konference in naš odnos do nje je zapisan v štev. 42, 45, 51. Prihod jugoslovanske vojske v Trst so najavile številke 87. in obe izredni 1. ter 3. maja 1945. O prvi slovenski narodni vladi je pisala 89. štev. Objavljen je bil daljši Kardeljev prispevek O današnji glavni nalogi zaledja (štev. 44—50). Tržaško vprašanje je bilo znova v ospredju v 89. štev. (Trst »punto di partenza« in napačni računi).

O *partizanski vojski NOV in POJ oziroma o Jugoslovanski armadi in Titu* je bilo veliko objavljenega: dnevnik je izredno pozorno spremljal vojaške uspehe posameznih enot, poročal o junaštvu borcev in o sodelovanju s civilnim prebivalstvom, opisoval skrb za našo vojsko, objavljal personalne spremembe (tudi pri zavezniških misijah), poročal o odlikovanjih vojaških enot, še posebej IX. korpusa, objavljal povelja in odredbe, vodil posebno rubriko Iz naše vojske (oziroma Naša vojska) itd. (gl. štev. 238, 246, 318, 327, 329, 266, 81).

Zorko Jelinčič je pozival svoje primorske rojake izven domovine naj se vključijo v NOVJ (štev. 265). Dnevnik je poročal o partopu, novem in uspešnem orožju v 323. štev. in o Titovem letalstvu (št. 338, 28).

»*Tekmovanje zmage*« je zajelo vso Slovenijo in je imelo dve glavni nalogi: mobilizacijo za NOVJ in njeno oskrbo ter utrditev ljudske oblasti. Dnevnik je sproti obveščal svoje bralce o poteku in uspehih tega popularnega tekmovanja, saj je Primorska sprva celo vodila med vsemi slovenskimi pokrajinami: štev. 240, 265, 293. Za »posojilo zmage« je Primorska zbrala 25 milijonov lir, velik del tega je podpisal Trst sam (gl. štev. 244 in 263).

Delavsko gibanje in sindikati: Pokrajinski odbor Delavske enotnosti za Gorenjsko je septembra 1944 pozival delavce naj odidejo v partizane in naj ne čakajo doma, sicer bodo odpeljani na delo v Nemčijo (štev. 261).

Enotni sindikati delavcev in nameščencev Jugoslavije so imeli konferenco v Beogradu konec januarja 1945 na kateri je imel glavni referat Djuro Salaj, sodeloval je tudi Tone Fajfar: dnevnik je dokaj obširno poročal s te konference (preko RSJ) v številkah: 28—30. O tem sindikatu je pisal Moša Pijade v Politiki in je v skrajšani obliki ponatisnjen članek v 44. številki.

Februarja 1945 je bila Londonska konferenca delavskih organizacij iz vsega sveta — gl. št. 37, 43, 49.

O vlogi delavstva v naši NOB je izšel članek, ki ga je dnevnik povzel po beograjski Borbi. 16. številka je na prvi strani poročala o obnavljanju sindikalne organizacije med beograjskimi in kragujevškimi delavci.

V rubriki Žena v borbi in delu (od 254. številke dalje), v uvodnikih pa tudi drugod se je dokaj obsežno razpravljalo o naši ženi v NOB. Tako so na primer Mara Samsa, Živa, Bogdan Osolnik in Polde Pevec pisali o konferencah primorskih in gorenjskih žena (številka 271, 38—39, 54—56). Mara Samsa je posvetila uvodnik v 322. številki. II. kongresu žena, ponatisnjen je bil tudi Kidričev članek (v 40. št.). O novem, aktivnem liku slovenske žene in matere so pisali in govorili: Danilo Milič, Marjan Breclj, Marica Čepe-Eva, Miha Potočnik in Mihol (številka 311, 30, 42, 59, 62; gl. tudi številka 349).

Glavni odbor SPŽZ je v 3. številki naslovil svoj poziv za mobilizacijo vseh sil »Slovenskam od Trsta do Lendave, od Celovca do Črnomlja«' O ženi, ki skrbi za NOVJ je bilo napisanih več prispevkov tehle avtorjev: Polda, France Kilmovec-Žiga, -mn-.³⁶

8. marcu — mednarodnemu ženskemu prazniku je posvečen uvodnik v 57. številki (kot avtorica je podpisana Vera: »Borba je dvignila našo ženo izza ognjišča na mesto, ki ji pripada v narodni skupnosti...«).

Rubriko Mladinske vesti je najavil Lado Pohar v 239. številki. *Mladinsko problematiko* obravnavajo tudi uvodniki in drugi prispevki. Dougan Evin-Janez je napisal uvodnik ob kongresu ZSM (številka 327). Stane Stanič-Drejko je pisal o II. konferenci gorenjske mladine (številka 58), kasneje je Partizanski dnevnik prinesel tudi poročilo o konferenci primorske mladine (številka 67). Marij je poročal o akciji skojevcev iz jeseniško-bohinjskega odreda, ko so na originalni način proslavili osvoboditev Beograda s tem, da so odnesli zastavo na vrh Triglava (številka 311). Živa je opisala miting v Benečiji (številka 246), Vlado Šestan je sporočil, da je bila jugoslovanska mladinska organizacija (USAOJ) odlikovana z redom Narodne osvoboditve (številka 14), v 344. številki pa je pisal o sodelovanju med slovensko in italijansko mladino.

Partizanski dnevnik je tem poročilom skušal dati jugoslovanski okvir in tako lahko preberemo vesti s kongresov srbske, vojvodinske in makedonske mladine (številka 253, 2, 12).

Svetovni mladinski teden od 20. do 28. marca 1945 (št. 66.) je imel veliko publiciteto: Pokrajinska odbora ZSM za Slovensko primorje in Gorenjsko sta izdala proglas v 67. številki, slovenska mladina ga je praznovala v borbi in delu (številka 68—69, 71—72 in 78).

Odnos do katoliške cerkve: Problem je bil važen, vendar ne pereč, ker je večina primorske duhovščine ostala na strani ljudstva. Odnos se lepo zrcali iz uvodnikov, zato jih citiram v naslednjih vrsticah. Dr. Joža Vilfan — »Sredina« in primorska duhovščina (številka 296); isti avtor je napisal uvodnik Zadnja odgovornost (za številka 325) v katerem je tudi tale stavek: »Primorska duhovščina je doslej po pretežni večini sledila svojemu ljudstvu ali se vsaj ni postavila proti njemu ter se zato ni zapletla v mreže narodne izdaje«. Kasneje, v 82. številki je Boris Kraigher ostro obsodil primer izdajstva in ga ožigosal v uvod-

³⁶ Prispevki so izšli v številkah: 270, 36 in 38. Avtor, ki se stalno podpisuje le z dvema črkama je pisal tudi uvodnike! Ne vem, kdo je ta -mn-.

niku pod naslovom »Mrhovina smrdi«. France Bevk je napisal, da je v slovenskih šolah dostopen tudi pouk verouka in sicer dve uri tedensko (številka 292) in kritično označil goriškega nadškofa Margottija (uvodnik za 306. številko). Partizanski dnevnik je povzel dva članka iz Slovenskega poročevalca v katerih se dr. Metod Mikuž in dr. Marjan Breclj obročata na primorsko duhovščino in razlagata politično razsežnost tega vprašanja (št. 306).

Dr. Joža Vilfan se je znova oglasil v uvodnikih številki 22 in 24 ter zapisal o goriškem nadškofu Margottiju: ... »stopil je iz rezerve, v katero se je umaknil po zlomu Italije, in je danes na Primorskem središče nasprotovanja proti osvobodilnemu gibanju slovenskega naroda.« Za videmskega nadškofa Nogaro pa je menil, da v Benečiji in Reziji uporablja vero v politične namene proti partizanom in Titovi Jugoslaviji.

Dnevnik je zaradi aktualnosti delno ponatisnil Udetov članek iz Slovenskega poročevalca »Verska komisija pri SNOS« (številka 271).

Domobranski problem: Na Primorskem domobranstvo ni igralo pomembnejše vloge, vendar ga Partizanski dnevnik ni zanemarjal; nekajkrat zasledimo daljše ali krajše prispevke v zvezi s tem, še posebej z gorenjskega področja (številka 282). Milan Medvešek je opisal boj Gradnikove brigade s »švabobranci« v 288. številki. O razkroju v domobrantskih vrstah je pisala Živa v 250. številki.

France Štiglic-Tugo je poročal o sodelovanju duhovnikov v izdajalskih vrstah in pri tem omenil tudi Črno roko (partizanski napad na Zalog na Gorenjskem) v 294. številki. Dopisnica Tatjana poročila iz Kranja, da je v poslednjem času povečana aktivnost Črne roke, ki je pobila precej tovarišev, ki so še ostali doma (številka 316). Domobrantsko dejavnost na Gorenjskem opisujeta prispevka v 304. in 305. številki. Tudi France Bevk je pisal o tem problemu v uvodniku 306. številki (Apostolski blagoslov — narodnim izdajalcem) in kritiziral zadržanje goriškega Margottija do domobrantskega polkovnika Kokalja, v 326. številki je razkrinkaval Goriški list in kasneje, v 19. številki, žigosal izdajstvo. Dnevnik je svaril svoje bralce pred domobrantskim denarjem, ki je bil samo nov način ropanja v obliki plačilnih bonov (številka 335); poročal je tudi o sodnem procesu pred vojaškim sodiščem IX. korpusa, ki je obsodilo dva domobranta (št. 45). Krajša poročila o domobrantskih in njihovem terorju so prinesle številke: 309, 313, 315, 319, 321, 5, 6, 21, 36, 45, 57, 64 itd.

Četniški problem: Tudi zanj je dnevnik dokaj pozoren kronist, saj so četniki prišli na Primorsko že jeseni leta 1944; zaradi sklicevanja na jugoslovanstvo so bili določen politični faktor na tem ozemlju. Bogdan Osolnik jih je ožigosal v 288. številki kot Hitlerjev gverilce. Nakazal je zvezo s črno roko in to ilustriral z dogajanjem na terenu: od četniških odredov v Dolomitih do terorja v Trziču in Zalogu pri Komendi.³⁷ France Štiglic-Tugo je razkrinkaval četniško povezanost z gestapom (številka 316). Danilo Milič je napisal v uvodniku 330. št.: »(Mihajlovič) bi v ugodnem trenutku združil okoli sebe vse nazadnjaške sile, tudi one, ki so bile pod poveljstvom Nedića, ter oživel osvojenost staro Jugoslavijo. To je tudi pri nas znana igra z belo gardo, oziroma domobranci in četniki ter črna roka. Konec je enkrat za vselej teh izdajalskih računov...«

O prihodu četnikov v Brkine je poročala dopisnica Fanika v 304. številki.

³⁷ Partizanski spopad s črno roko v Zalogu pri Komendi omenja tudi France Štiglic-Tugo v 294. številki in je zabeležen zgoraj v zvezi z domobranci.

Dopisnik (ki se je stalno podpisoval v dnevniku kot Sik) je v 32. številki objavil zapis o tem, da so četniki in fašisti hoteli ponovno zasužnjiti Primorsko. Drago Pahor je izčrpno pojasnjeval četniški pojav v 50. in 51. številki, dopisniki Tanjuga (Bojan, Zvonimir in Črtomir) so poročali o četniških zločinih spomladi 1945 (79. številka). Uvodnik 66. številke je razkrinkal četniški poskus, da s pomočjo »volitev« na Primorskem postavijo vaše zборе, s katerimi bi kasneje pokazali zapadnim zaveznikom, da so gospodarji primorskega ozemlja. Tudi France Bevk jih je ožigosal v uvodniku 83. številke, ko je pisal o sodelavcih nemškega okupatorja: »Grki, Španci, Vlasovci, laški fašisti, troje vrst četnikov in Rupnikovi domobranci — to je pisana zločinska drhal, ki brezuspešno poizkuša preprečiti našo svobodo...« 6. številka je objavila Snojev poziv četnikom in domobrancem naj izkoristijo amnestijo.

Zanimivi so prispevki v Partizanskem dnevniku, ki so se direktno ali indirektno dotikali slovenske in jugoslovanske zgodovine ter nacionalnega vprašanja v 19. in 20. stoletju, še posebej v zvezi s pričakovano priključitvijo Slovenskega primorja k Jugoslaviji. Ob raznih obletnicah je bila nakazana kontinuiteta z jugoslovansko državo med obema vojnama, vendar z akcentom na graditvi nove Jugoslavije. Uvodniki so dajali ton vsemu pisanju dnevnika in so zato najpomembnejši. Ob prvi obletnici septembrske vstaje na Primorskem je izšel v 238. številki uvodnik z istim naslovom in zapisal: »Slovenstvo, jugoslovanstvo in slovanstvo, to je dajalo Primorcem moč in smer upora 8. septembra preteklega leta.«

Primorci naj bodo pripravljene »da leto 1944 ne bo leto zamujene možnosti kot je bilo to leto 1918 ali 1848« (številka 241). France Bevk je pisal ob prvi obletnici sklepa o priključitvi Slovenskega primorja k Združeni Sloveniji (1943) in omenjal Titov govor, ki je poudaril nove jugoslovanske meje (številka 246 in 249). Tudi Lev Modic je podčrtal, da so brezplodne špekulacije, druga svetovna vojna ni prva svetovna vojna in prav v tej novi, demokratični vsebini je veliko jamstvo primorskega ljudstva, da se mu krivice ne bodo ponovile. Iste misli je razvijal dr. Joža Vilfan ob obletnicah bazoviških dogodkov (številka 236) in kočevskega zbora (»Obletnico praznujemo vrh vsega v takem stanju notranje moči in zunanjega ugleda naše domovine ter na taki stopnji mednarodnega razvoja, da smemo in moremo čisto jasno govoriti tudi o svojih mejah...« številka 265).

Upanje za našo severno mejo se je zrcalilo iz Bevkovega pisanja ob obletnici koroškega plebiscita (številka 272). Avtor, ki se je podpisal z ilegalnim imenom Mihol je ugotavljal, da je meja med Primorsko in Gorenjsko padla med narodnoosvobodilno borbo in tako je narod jasno pokazal, da ni potrdil Stojadinovičevih izjav, da je ta meja dokončna (številka 278). Uvodnik v 12. številki piše posebej o Reziji in Benečiji, ki sta se prav tako vključili v NOB. Dr. Joža Vilfan in France Bevk sta poglobljala omenjene trditve (številka 286, 291, 293, 294) ob osvoboditvi Zadra, obletnici formiranja Države SHS in ob tezah, ki so se pojavljale v Ljubljani in Gorici jeseni 1944 češ, da je treba vprašanje priključitve Primorske obravnavati strogo ločeno od ostalih jugoslovanskih vprašanj. Bevk je pisal tudi ob obletnici rapalske pogodbe in nekaj dni kasneje podčrtal z uvodnikom »Jalovi računi« nesmiselnost početja italijanskih fašistov, ki so še vedno upali, da jim bo uspelo obdržati Primorsko (številka 300 in 303).

Koroško vprašanje se je znova pojavilo v uvodniku 309. štev., kjer je podpisani Mihol ugotavljal, da glede slovenske Koroške ni več razprav in mešetarjenja, prav tako, kakor ga ni več za Slovensko primorje. Dr. Vilfan je 1. in 2. decembra 1944 primerjal staro in novo Jugoslavijo in njuno reševanje nacionalnega vprašanja (št. 319—320), kasneje je dr. Milič skušal podati historiat uresničevanja jugoslovanske ideje v 19. in 20. stoletju s posebnim akcentom na 1941. letu (št. 340). France Bevk je ob obletnici demonstracij 27. marca 1941 zapisal v 72. številki, da je bil to narodni upor v času, ko je bil fašizem na višku svoje moči. O štiriletni borbi in njenem pomenu za Primorje je pisal mesec dni kasneje za jubilej OF (št. 85). Dr. Miha Potočnik se je spomnil obletnice dražgoške bitke (štev. 10), Janez Stanovnik pa obletnice dolomitske izjave (štev. 41). Makedonskemu vprašanju je posvečen uvodnik 8. štev., kjer je v skrajšani obliki objavljen Kardeljev govor z glavno mislijo, da je mesto Makedonije v demokratični, federativni Jugoslaviji (gl. tudi št. 333. in 1.). O pomenu Jaltske konference za nas je napisal uvodnik v 45. štev. Milovan Djilas (uporabljal je naslov Krimska konferenca).

Jugoslovanske teme se pojavljajo tudi med ostalo vsebino dnevnika: rapalski problem se je ponovil v 300. štev. v članku dr. Josipa Smodlake in v Kimovčevem spominskem zapisu iz predvojnih študentskih demonstracij v Ljubljani. Kasneje, v 45. štev., je Tanjung delno objavil članek iz L'Unità (Za naše prijateljstvo z narodi Jugoslavije) in med drugim zanimivo izjavo — »Slovensko ozemlje moramo brez odloga vrniti«. Natisnjena je bila podobna izjava ameriškega senatorja Magnusona v 54. štev. Lado Pohar-Damjan je poročal o zborovanju Primorcev ob obletnici 27. marca 1941, prav tako je dnevnik zabeležil proslavo obletnice ustanovitve OF na Primorskem (v 86. in 74. štev.). Izšel je povzetek Udetovega članka iz Slovenskega poročevalca (Za pravično mejo na Koroškem, štev. 293). Septembra 1944 je bil objavljen krajši zapis ob šesti obletnici Münchenskega sporazuma (štev. 260), zabeležena je bila tudi četrta obletnica napada na Jugoslavijo 6. aprila v štev. 76.

Delno je bil objavljen Beblerjev članek o povojni Evropi in mestu nove Jugoslavije ter naših narodnih ciljih (štev. 285). Dnevnik je tudi povzel v 341. štev. Kardeljev uvodnik za beograjsko Borbo pod naslovom Zgodovinsko mesto nove Jugoslavije (»... Jugoslavija je vsekakor potrdila dejstvo, da narodi, ki so kapitulirali brez odpora, tudi pozneje niso našli sil, da bi se dvignili proti zatiralcem...«).

Dr. Fran Zwitter je objavil študijo o Trstu (štev. 2—8), Jovo Vasič je pripeval v 2. štev. Odlomke iz zgodovine 17. brigade (tj. Gregorčičeve), Srečko Rihtar pa zgodovino Kosovelove brigade (štev. 58—60). Janez Tomšič je pisal o Titovi jugoslovanski mornarici (štev. 269—280).

Kaj nam je v gospodarskem pogledu prineslo leto 1918, je pisal v Slovenskem poročevalcu dr. Mirko Fabjan in v skrajšani obliki je članek izšel v 293. štev. (Gospodarska svoboda).

Vzgoja in izobraževanje: Ni malo uvodnikov in drugih člankov namenjenih tej temi. Tako na Primorskem kot Gorenjskem so bile specifične razmere. 20-letna dediščina fašizma je povzročila precej škode med mladimi generacijami Primorcev. Ostra okupatorjeva taktika na Gorenjskem ni tolerirala nobene slovenske šole. Kasnejše nemško popuščanje pa seveda ni rodilo uspeha, ljudje so spregledali okupatorjevo igro. Tudi na Primorskem Nemci niso uspeli,

četudi so dovoljevali slovenske šole in si na ta način skušali pridobiti simpatije.³⁸ POOF za Slovensko primorje je objavil v Partizanskem dnevniku začetek šolskega leta 1944-45 na osnovnih šolah z osemletno šolsko obveznostjo (štev. 240 in 313). Henrik Zdešar je pisal o novi šoli in uspehih v šolskem letu 1943-44 ter roditeljskih svetih (štev. 244), kjer so bili poleg učitelja in prosvetnega referenta KNOO in zastopnika SPŽZ ter zastopnika ZSM tudi izvoljeni predstavniki staršev. Roditeljski zbori so bili sklicani večkrat na leto in so imeli poleg vsakdanje problematike na programu strokovna predavanja o šolstvu (štev. 18 in 50). France Bevk je pohvalil iznajdljivost primorske vaške mladine, ki je celo sama organizirala šole (štev. 263) in pisal o pomenu prosvete za široke ljudske množice (štev. 336). Franci Preis je zabeležil I. konferenco beneških učiteljev v 337. številki. Prosvetnega kadra je primanjkovalo, delal je v težkih pogojih blizu okupatorjevih postojank, zato so morali priskočiti na pomoč tudi pomožni učitelji.³⁹

Drago Pahor in drugi avtorji prispevkov v dnevniku so dajali vse priznanje tistim učiteljem, ki so požrtvovalno delali v šolah na Primorskem in Gorenjskem (štev. 258, 303, 33 in 42). Vmes so seveda tudi kritične pripombe zaradi oportunitizma nekaterih prosvetnih delavcev, ki so raje čakali doma ali pa sodelovali v slovenskih šolah pod nemškim nadzorstvom.⁴⁰

Zofka je v 338. številki kritično razmišljala o vzgoji pionirjev: »Naši pionirski organizaciji morajo na vsak način dati več vzgojnega pečata.« Popularizirano je bilo tudi obrtno šolanje (štev. 67), organizirani tečajji za odbornike NOO (štev. 339) in za učitelje (štev. 334). Učitelji in profesorji so dobili svojo strokovno organizacijo (štev. 317). Na Gorenjskem je 1500 otrok obiskovalo slovenske partizanske šole (štev. 296). Partizanski dnevnik je celo objavil novice o obnovi beograjske tehnične fakultete (štev. 335) in univerze (štev. 348)!

O *smučarskih tekmah v Cerknem* 20. in 21. januarja 1945 je poročal Milan Medvešček v 22. številki. Bile so gotovo posebnost za tisti vojni čas; tekmovali so v patrolnem teku, slalomu in skokih (v tej disciplini je zmagal Rudi Finžgar).

Umetnost in kultura:

Poezija in proza sta sorazmerno manj zastopani v Partizanskem dnevniku, četudi skupna bilanca le ni tako skromna, kar naj pokaže ta-le pregled: septembra in oktobra 1944 je 11 številčk objavljalo Gregorčičeve verze, med njimi pesem *Naš narodni dom* (15. okt. 1944, št. 272). Gregorčičeve vrstice se pojavljajo namesto običajnega citata na naslovnih straneh, enako tudi Prešernovi, Kajuhovi in Seliškarjevi verzi. Božo Vodušek je napisal pesem v čast Rdeči armadi (4. 4. 1945 — posebna izdaja;) *K nam prihaja...* Dr. Lev Svetek-Zorin je objavil pesem *Pozdravljena Rdeča armada!* (štev. 46).

³⁸ Glej Bevkov uvodnik v 298. številki!

³⁹ Glej članek *Na partizanskih učiteljih sloni naša šola* v številki 33.

⁴⁰ Edvard Kokolj-Martin v številki 310.

Bogdan Osolnik v številki 286.

Henrik Zdešar v številki 290.

Drago Pahor v številki 313.

Nepodpisani avtor je prispeval za Gregorčičevo številko 15. okt. 1944 verze »Simonu Gregorčiču v spominsko knjigo« (številka 272). Vislav je objavil 27. januarja 1945 (številka 23) krajšo pesem »Cerkljanskim žrtvam«, Anja je za 259. številko napisala Našo borbo. V 260. številki je Živa objavila Izgubljenega sina. Vanda je objavila svoje verze v mladinski rubriki 303. številki. V dvojni božični številki je izšla pesem Staneta Staniča-Drejka: »Mati — tvoje pismo« (številka 342-343). Poezija samorastnikov ja zanimala Vladimirja Čopiča-Lovra, da je v članku Naša pesem objavil nekaj verzov znanih in neznanih avtorjev z Gorenjske (številka 38 in 39).

Objavljen je bil roman ruskega avtorja iz življenja Ukrajincev pod nemško okupacijo: Boris Gorbatov — Niso klonili (delo je izhajalo v 75 nadaljevanih v številki 1—75 leta 1945). Od dobrih reportaž bi omenila Sinji vrh Saše Štempiharja o zadnji ofenzivi na Primorskem (številka 78—81).

Simon Gregorčič, Fran Levstik, Simon Jenko in France Prešeren imajo posebno mesto v Partizanskem dnevniku. Tako je 272. številka posvečena Gregorčiču ob stoletnici njegovega rojstva (15. okt. 1944): dr. Joža Vilfan je napisal uvodnik Glasnik naših teženj, Tone Seliškar je prispeval članek o Gregorčičevi zapuščini, v katerem je opisal tudi svoje srečanje s pesnikom. Mara Samsa je pisala o spominih starega Brejca, v katerih pripoveduje o Gregorčiču, Stan-ko Cajnkar je objavil prispevek: Srce človeško — sveta stvar. Številko dopolnjuje Gregorčičeva pesem Naš narodni dom in verzi Simonu Gregorčiču v spominsko knjigo.

Zapiske o Gregorčiču — »Simon Gregorčič v okviru šolskega doma« — so objavljale številke 262, 263 in 267.

Dnevnik je zabeležil obletnico rojstva Simona Jenka v 284. številki.

Za obletnico Levstikovega rojstva je France Bevk napisal članek Levstik naš pisatelj in naš borec (številka 259) in ga zaključil z ugotovitvijo: »Fran Levstik stoji v isti vrsti kot Prešeren, Gregorčič in Cankar, med možmi, ki so postavili idejne temelje naši borbi in nam kazali pot. Po svoji naprednosti, premočrtnosti in borbenosti nam je učitelj še danes, kot nam je bil v preteklosti...«

Uvodnik v 33. številki (8. febr. 1945) je napisal dr. Joža Vilfan (Prešeren — predstavnik naše kulture). Obletnico pesnikove smrti je Predsedstvo SNOS proglasilo za slovenski kulturni praznik. Seveda je bil 8. februar za šolsko mladino pouka prost dan (številka 31).

Uvodnik v 335. številki z naslovom *Partizan je kulturni človek* (avtor -mn-) je načel aktualno vprašanje odnosa do narodne kulture v vojnem času; zanimiv pa je tudi njegov zaključek: »Svet bo moral priznati tako našim kakor tudi vsem evropskim partizanom ne samo vojaška, temveč tudi njihova kulturna dejanja.«

Lado Božič je opisoval kulturno življenje v Kosovelovi brigadi (številka 289), Dr. Lev Svetek-Zorin je poročal, da je bil v Propagandnem odseku IX. korpusa osnovan kulturno prosvetni center, ki se mu je kasneje priključila še vojaška godba (Vojska obnavlja ljudsko glasbo na Primorskem — številka 33).

Center naj bi v posebnih tečajih šolal mlade glasbene talente, ki bi potem delovali na vasi. Henrik Zdešar je že v 322. številki poročal o uspešnem koncertu ob zaključku I. pevovodskega tečaja, Juš Štante je zabeležil zaključek II. tečaja pod strokovnim vodstvom prof. Pirnika v številki 23).

Polde Dežman (?) je poročal o enoletnem delu in uspehih igralske skupine IX. korpusa. Njena bilanca je bila vredna pozornosti: 210 prireditev in 82.000 gledalcev! (štev. 13). Poročevalec Andrej je pisal o Tednu slovenske kulture od 24. do 28. februarja 1945, ki ga je na Primorskem organiziral Propagandni odsek IX. korpusa: na programu so bila dela Župančiča, Prešerna, Bora, Kajuha idr. Uprizorjena je bila tudi Finžgarjeva Razvalina življenja, dva krajša komada Čehova (Medved in Snubač) ter Vodopivčeva spevoigra Kovačev študent.

Dopisnika Vlado B. in Zdravko Bajt-Benjamin sta v objavljenih prispevkih lepo pokazala, kako si ljudje želijo slovenske prosvete in kulture po dveh desetletjih italijanskega fašizma! Primorci so se udeleževali v dramskih skupinah, pevskih zborih, organizirali so si ljudske knjižnice in čitalnice, večerne tečaje in mitinge.⁴¹

Za zaključek bi omenila še kritični zapis o treh mitingih v Žireh, ki so jih pripravile Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada. Major Mirko Bizjak je zelo ostro analiziral posamezne točke sporeda v 340. številki.⁴²

Partizanski tisk je imel pri Slovencih poseben pomen, veliko večjega kot drugje, saj se je okupator umaknil s tega področja šele zadnje dni vojne. Primorci so še posebej radi segali po tisku, ki ni prinašal le novic iz NOB, ampak tudi slovensko besedo, ki so jo tako pogrešali pod fašistično Italijo.

Bevk je partizanskemu tisku in še izrecno Partizanskemu dnevniku posvetil uvodnik v 284. številki.⁴³ Juš Štante je objavil kratko zgodovino dnevnika v 10. številki (Obračun Partizanskega dnevnika) in ponosno zapisal: »... čitajo ga na Koroškem, v Trstu, v Zapadni Benečiji in po vsej ostali Sloveniji«.

Dnevnik je imel celo rubriko Naš tisk (štev. 264—298), kjer je bila prikazana tekoča partizanska periodika: dve številki Slovenskega poročevalca, tri številke Ljudske pravice, tri številke Matajurja, dve številki Domovine in po ena številka Mladine, Primorskega partizana, Prosvete, Mladega rodu, Nove Jugoslavije in prvi dve številki Il nostro avvenire.⁴⁴ Sodelavci rubrike so bili: V. Čopič-Lovro, Lev Modic in Juš Štante. Partizanski dnevnik je beležil izid tudi nekaterih brošur in glasbenih ter drugih publikacij, tako na primer Leto borb ob Soči 1944 (Živa: Književni spomenik naše borbe — štev. 338). Roži Kandus je pisala o razstavi tiska v Ajdovščini in Vipavi (štev. 335 in 339), Polde Pevec je zabeležil razstavo gorenjskega tiska (štev. 60); Slavko Štoka je opisal razstavo v Brdih, ki je poleg tiska, zajela še ljudsko umetnost in fotografije (štev. 20).

23. oktobra 1944 je bilo osnovano Slovensko časnikarsko društvo in v upravni odbor je bil delegiran tudi Juš Štante »iz uredništva Partizanskega

⁴¹ Vlado B.: Prosveta v Severnopriskem okrožju — štev. 314. Zdravko Bajt-Benjamin: Kulturno življenje na Zapadnem Primorskem — štev. 338.

⁴² »... Prekiniti moramo z vso gnilo preteklostjo in odpraviti vse, kar ni nič skupnega z zdravo mentaliteto našega delovnega ljudstva. Ako upoštevamo to, potem moramo vsekakor kritizirati nekaj pevskih točk v programu Prešernovcev. Pevke, ki so močno podobne onim kabaretnih »pevačic« predvojnega juga, morajo v bodoče nujno izginiti z odra naših mitingov. Ako se opeva ljubezen, naj se opeva tista prava ljubezen moža in žene...«

⁴³ Glej tudi motto na 1. strani!

⁴⁴ Poročilo o 4. in 5. št. Il nostro avvenire je objavljeno posebej v 325. številki: »Nekdo, ki jasno vidi.«

dnevnika« (štef. 289). Dnevnik je objavil vest RSJ, da je po odloku AVNOJ uvedena obvezna oddaja tiskanih publikacij za knjižnice (tj. tako imenovani obvezni izvod).⁴⁵

Za zaključek naj še omenim kratko večkrat objavljeno črtico »V tiskarni«, v kateri so zelo nazorno opisani pogoji dela partizanskih tiskarjev in je izšla v 260. štef. (avtor ni podpisan s polnim imenom -B.-).

Iz 349. štef. izvemo za decembrsko zborovanje primorskih propagandistov, ki sta se ga udeležila tudi predsednik POOF pisatelj France Bevk in članica SNOS Lidija Šentjurčeva.

Sodstvo: iz dnevnika se lepo razbere nastajanje novega, partizanskega sodstva, ki se skuša nasloniti na demokratične tradicije vaških zborov (dr. Lev Svetek-Zorin. Benečanske banke — prapodoba naših narodnih sodišč, štef. 64). Že Edvard Kokolj-Martin je zapisal »Sklicujmo vaške zборе!« (štef. 292). Dr. Ciril Jurca je pisal o bojkotu okupatorjevega sodstva v 289. štef., Juš Štante pa o novi sodni oblasti na Primorskem (štef. 338). O nastanku narodnih sodišč na slovenskem ozemlju sta bila objavljena članka v 253. in 257. štef.

Organizacija javnega tožilstva na Primorskem je razvidna iz prispevka v 260. štef. Za prvo konferenco pravnikov Slovenskega primorja 7. in 8. marca 1945 izvemo iz 65. štef. Dnevnik je sproti in izčrpno obveščal svoje bralce o vsem, kar je bilo novega na tem področju.

Vojni zločini: v 258. številki je izšel poziv prebivalstvu, da sproti javlja posebni komisiji vse okupatorjeve zločine, kakor tudi zločine njegovih sodelavcev in seveda *vojno škodo*. O cenitvi vojne škode je napisal pojasnilo (v štef. 267) predsednik komisije Avgust Dugulin-Maks. Številka 41 prinaša poročilo o delu Jugoslovanske državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih sodelavcev. Zadnja številka 7. maja 1945 je objavila sporočilo, da je formirana državna komisija za vojno škodo.

Zdravstvo na Primorskem je bilo urejeno tudi za civilno prebivalstvo. Organizirani so bili posebni tečaji za mlada dekleta, ki so potem pomagala zdravnikom na terenu. Partizanski dnevnik je objavljaj tovrstne članke (delno izpod peresa dr. Ljube Volavškove) in svaril ljudi pred nevarnostjo pegastega tifusa (štef. 32 in 38 ter 17, 38, 74). Dnevnik je obravnaval tudi splošno zdravstveno problematiko na Primorskem v štef. 334, 324, 272, 61.

Slovenko je pisal o nemškem napadu na partizansko bolnico »Vero« v 280. številki; Milan Medvešek je toplo orisal lik bolničarke Zmage, ki je požrtvovalno reševala ranjence v Baški grapi, nato na Jelovici in v izdani partizanski bolnici (štef. 316).

Rdeči križ Jugoslavije in njegovo delo v Bariju je opisano v 259. štef. Rdečemu križu Slovenije je posvečen uvodnik v 2. štef.; njegovo delo na terenu so opisali v svojih prispevkih Juš Štante, Bojan in Snežnica (štef. 331, 310 in 29). Dnevnik je seveda objavil tudi druge informacije — o ustanovnem občnem zboru 18. julija 1944, članstvu in pomoči (štef. 242, 258 in 69).

Socialno skrbstvo: že v 255. številki je bil ponatisnjen članek iz Slovenskega partizana o socialnem vprašanju med NOB. Ponovno je obravnavana ta

⁴⁵ 11. febr. 1945, št. 36: »Obvezna oddaja novo natisnjenih publikacij za knjižnice«.

problematika v 324. številki s skrajšanim ponatisom Brejčevega članka (iz Slovenskega poročevalca). Dnevnik se je očitno naslonil na osrednja slovenska parizanska informativna sredstva, saj je tudi tretji daljši članek v 52. številki ponatis predavanja Toneta Tomana na Radiu OF; pač pa je primorske razmere čutili v drugih tekstih, ki kritično obravnavajo mobilizacijo vasi, delo gospodarskih komisij itd. (gl. številka 42).

Gospodarstvo: dnevnik je veliko pisal o tem področju, kar kaže, da so se sodelavci zavedali njegovega pomena in mu skušali dati jugoslovanski okvir. O državnem in privatnem sektorju, o nalogah obnove, pa tudi o plačah in prometnih vprašanjih⁴⁶ v novi Jugoslaviji so pisale številke 332, 86, 69 itd. Objavljen je bil govor poverjenika za trgovino in industrijo v NKOJ Andrije Habranga (številke 325—327, v skrajšani verziji). Dr. Danilo Milič je posvetil uvodnik 334. številki gospodarskim nalogam po končani vojni: »... Ni nobenega dvoma, da se bo bila na gospodarskem področju v bližnji bodočnosti glavna bitka za ohranitev pridobitev naše težke borbe. Za to bitko se moramo že danes pripravljati, da bomo tudi te težave čimprej in čim lažje premagali.« France Kimovec-Žiga je v uvodniku 49. številke poudaril pomembnost gospodarskih nalog na Primorskem in dal sestavku borben naslov — »Naša nova fronta«.

Zavezniška pomoč v obliki UNRRA pošiljk je prišla v Jugoslavijo; v začetku so bile komplikacije zaradi aparata, ki naj bi jo delil. Končno je bil dosežen sporazum, da jo bo delila jugoslovanska vlada ob sodelovanju predstavnikov UNRRA kot opazovalcev (št. 261, 17 in 72), kar je bilo edino pravilno.

PNOO za Slovensko primorje je 29. sept. 1944 objavil maksimalni cenik življenjskih potrebščin, ki ga je izdelala Pokrajinska gospodarska komisija, komentiral pa Juš Štante (številke 261 in 262). Cenik, ki ga je izdal SNOS, za Primorsko ni bil prikladen, zato je PNOO v soglasju izdal svojega in ga prej temeljito pretehtal kajti »... treba je bilo preprečiti vsako špekulacijo, prekomerni zaslužek, izkoriščanje ljudske stiske, omogočiti nabavo potrebščin tudi revnim slojem, zasigurati proizvoznikom pošten zaslužek in sploh položiti našemu gospodarstvu že za bodočnost zdravo in solidno pot razvoja«. Edvard Kokolj-Martin je v uvodniku 288. številki pozival na solidarnost z manj premožnimi sloji.

O *kmetijstvu, sadjarstvu, vinogradništvu, živinoreji in gozdarstvu* govori vrsta prispevkov različnih avtorjev.⁴⁷ V njih se zrcali težnja oziroma skrb, da bo vsa zemlja obdelana in da bo dovolj semena, skrb za kakovostno živino, primerna škropiva za sadovnjake, za pravilno nego vinske trte, za borove nase in gozdno gospodarstvo (na Gorenjskem).

O *zadrugah* so bili objavljeni številni članki (številke 315, 62, 74, 75, 78, 79, 87). Pri tem je dnevnik priobčil prispevke Karla Grabeljška (iz Ljudske pravice) in dr. Mirka Fabjana (iz Slov. poročevalca), ki sta pisala o tradiciji zadružništva na Slovenskem (številke 322 in 43); obenem je poročal o snovanju zadrug na Primorskem tja do Benečije (številke 320, 323 in 87).

⁴⁶ Preko RSJ je dnevnik uspeš pravčasno objaviti v svoji 312. številki natečaj za nove poštna znamke, ki ga je razpisalo Poverjeništvo za promet Glavne uprave pošte, telegrafa in telefona v Beogradu!

⁴⁷ Podpisali so se le trije: dr. Križnič, Lojze Tribušon in Franc Šušteršič. Gl. številke 57, 65, 74, 311, 312, 347, 328, 329, 32, 33, 35, 29, 332, 30, 37, 336, 317.

Obnova: tematsko je prvenstveno obravnavana v prilogi dnevnika, ki je izhajala aprila 1945 — »Na gospodarski fronti«, pa tudi Juš Štante, Andrej Pagon-Ogarev in Bojan so pisali o njej v številki 346, 297, ter 56, 58. Inž. Tomaž Štrukelj, načelnik odseka PNOO za Slovensko primorje je prispeval daljši članek o obnovi vasi v številki 65. Iz 345. številke izvemo, da je bila v nedeljo, 14. decembra 1944 konferenca gospodarstvenikov v Ajdovščini.

Finančno in še posebej valutno vprašanje se je večkrat pojavilo na straneh Partizanskega dnevnika. Tako je pisal Leopold Krese-Još (v 268. številki), da se mora bolje urediti in poenotiti plačevanje narodnega davka na Primorskem, kar bo mogoče doseči le ob tesnem sodelovanju vseh davkoplačevalcev, ob odkriti in pošteni presoji vseh okoliščin; za vzor pa je postavil Severnoprimorsko okrožje.

263. številka je objavila vest, da je samo Slovensko primorje zbralo 25 milijonov lir za »posojilo zmage«, kar je bila brez dvoma visoka vsota za tisti čas! Dnevnik je na kratko tudi informiral svoje bralce o najnujnejših in najvažnejših jugoslovanskih državnih izdatkih decembra 1944 (številka 319).

Naravnost izčrpno je dnevnik poročal o valuti, hranilnih vlogah itd.: ker je vrednost lire padala, naj bi se lirski bon povsem osamosvojil (objavljeni prispevki dr. Mirka Fabjana v 289. in 309. številki, ter dr. Borisa Puca v 326. in 328. številki). O hranilnih vlogah v novih pogojih Denarnega zavoda Slovenije je pisal Miloš v številki 291 in 306. Pojasnjeno je bilo poslovanje Denarnega zavoda z novimi hranilnimi knjižicami, še posebej oblika takoimenovanih blagajniških zapisov (v številki 322, 336, 24, 327, 330 in 348). Začasna ureditev financ v osvobojenem delu Jugoslavije je rešila mnoga komplicirana vprašanja (številka 15). 25. aprila 1945 je dnevnik že objavil glavne določbe zakona o valutnih tečajih v odnosu do novega jugoslovanskega dinarja (številka 84).

Kritični zapisi: odločila sem se, da jih nanizam skupaj, četudi segajo na različna področja; tovrstna odkritost je simpatična in kaže visoko stopnjo zrelosti. V njih je Partizanski dnevnik zelo odkrito obravnaval napake in s tem veliko pomagal aktivistom in nosilcem ljudske oblasti pri njihovem vsakdanjem in zahtevnem delu na terenu. Bogdan Osolnik je v 268. številki ožigosal napake na Gorenjskem: lokalpatriotizem, ozkosrčnost, birokracijo ter pasivnost in še pomankljivo delo aktivistov ob pojavu Črne roke.

Dr. Joža Vilfan je kritiziral neredne sestanke krajevnih narodnoosvobodilnih odborov (številka 259).

Jaka Štucin-Cvetko je v uvodniku 274. številki napovedal boj lokalpatriotizmu ne le na Gorenjskem ampak tudi na Primorskem.

Miha Marinko in Tone Fajfar sta pisala o egoizmu vseh tistih, ki niso bili pripravljeni ničesar žrtvovati za NOB (številki 264, 328, 329).

Edvard Kokolj-Martin je kritiziral oportunistično obnašanje do partizanske mobilizacije ter do nemškega okupatorja: »to je pot oportunizma, komodnosti, sredinstva in navadno naposled tudi pot v narodno izdajstvo« (uvodnik 316. številki).

Dr. Joža Vilfan in Leopold Krese-Još sta zapisala, da je vojaška in gospodarska mobilizacija vasi že zbirokratizirana, premalo osebna in neposredna ter tovariška, premalo upošteva dejanske razmere na terenu (številki 277, 4, 5).

Tudi France Štiglic-Tugo je pisal o dobrih in slabih straneh mobilizacije na Gorenjskem (številka 274).

Partizanski dnevnik je delno ponatisnil daljši Kidričev članek »Boj birokratizmu, karierizmu in drugim nezdravim pojavom« (štev. 288, 290) pod tedaj zelo popularnim naslovom »Biciklistika«. 298. številka je prinesla Kidričev prispevek o napakah pri mobilizaciji.

S številko 295 je bila uvedena rubrika »Zrcalo naših napak«, kjer so odkrito kritiziral oskrbo civilnega prebivalstva, delo gospodarskih komisij, Narodne zaščite, upravnega aparata (štev. 305, 321, 308, 316). V to rubriko so pisali dr. Danilo Milič (ki je še posebej označil njen pomen v 285. številki), Sik in Nataša.

Ostalo: Partizanski dnevnik je pisal spominske članke ob obletnici Lenineve smrti (20. številka) ter ob obletnici smrti Pina Tomažiča (štev. 348 in 18) ter vrsto daljših in krajših nekrologov za padlimi borci. Napisani so neposredno, občuteno; vseh tukaj ni mogoče navesti, zato omenjam le nekatere:

Joža Vilfan: Ferdo Kravanja-Skalar (štev. 279)

Danilo Milič: Martina ni več v naših vrstah (štev. 82)

Franci Preis: Saša Štampihar padel (štev. 84)

Julij Beltram: Izgubili smo tovariša Petruškina (štev. 256)

Franc Rustja-Čanči: Majorja Stjenke ni več (štev. 81)

Polde Pavec: Jaka Štucin-Cvetko (štev. 85)

Citati s političnim ali kulturnim akcentom se redno pojavljajo v glavi Partizanskega dnevnika vse do konca 1944. leta (tj. od 235. do 349. številke); citat ima tudi 252. številka, ki je sicer morda ostala le v tipkopisu. Brez citata so štiri številke: 262. in obe praznični izdaji ob osvoboditvi Beograda in za božič (tj. 279. in 342.—343. številka).

Prevladujejo Kardeljevi in Kidričevi ter Titovi citati; sledijo gesla nepodpisanih avtorjev. Objavljene so misli slovenskih političnih in kulturnih delavcev: dr. Marjana Breclja, dr. Joža Vilfana, Franca Leskoška, Borisa Ziherla, Franceta Bevka, Toneta Seliškarja (tudi verzi), Josipa Vidmarja pa tudi Ivana Cankarja; Gregorčičevi, Prešernovi in Kajuhovi verzi. Med temi imeni najdemo tudi dr. Josipa Smodlako, Moša Pijadeja in majorja Williama Jonesa ter Ilijo Ehrenburga. Objavljeni so citati iz agencijskih poročil (Nova Jugoslavija, Ljudska pravica, Prosveta, Naprijed, Vjesnik) in iz radijske oddaje Svobodna Jugoslavija. Citirane so med drugimi tudi temeljne točke OF, proglašenje IOOF, deklaracija II. zasedanja AVNOJ in moskovska deklaracija, verz iz jugoslovanske himne, sklepi Zveze mladine Slovenije in italijanske protifašistične organizacije v Trstu.

Uredniki dnevnika so skušali s citati čimbolj poudariti tedanjo aktualno politično problematiko doma in v svetu, kakršno je objavljal list. Naj v ilustracijo navedem tri citate, ki so po svoje karakteristični: »Graditi narodno oblast in slovensko državnost v okviru federativne Jugoslavije — to pomeni, tovariši in tovarišice, vršiti tisto veliko zgodovinsko misijo v slovenskem narodu, ki na žalost ni bila doslej naložena še nobenemu slovenskemu pokolenju pred nami. Izvršimo jo uspešno in častno mi!« (št. 248 — B. Kidrič). »Luč je ena. In več od enega življenja vredna in več od ene, ene same smrti« (štev. 236 — Ivan Cankar). »Sola ne more stati izven življenja naroda, ampak mora iti vzporedno z njim; stremeti mora za tem, da vzgaja novega slovenskega človeka, ki bo vedno pripravljen stopiti v boj za svoje pravice« (štev. 292). Različna politična gesla in izreki se pojavljajo tudi v glavi rubrike Žena v borbi in delu ter pri Mladinskih vesteh.

Tedenska priloga »Na gospodarski fronti«

Tedenska priloga »Na gospodarski fronti« je izšla trikrat v aprilu 1945 (na dveh straneh): 15., 22., 29. aprila.

Urednik je pod naslovom *Borba za našo svobodo in neodvisnost prehaja na področje gospodarstva* v 1. številki zapisal med drugim: »Priloga bo opozarjala na vse tiste probleme, ki se bodo pojavljali v naši borbi na gospodarski fronti. Prinašala bo redno nasvete za čimbolj uspešno delo na gospodarskem področju. Prinašala bo pereče članke iz področja kmetijstva, obrti, gospodarstva, zasilne gradbene obnove, prometa, denarništva, prehrane itd.«

Rubrika *Vprašanja in odgovori* naj bi omogočala razširitev strokovnega znanja iz vseh omenjenih področij tistim, ki jih to zanima. Urednik zato vabi k sodelovanju prav vse, seveda tudi strokovnjake. »Največjo pozornost pa bo gospodarska priloga posvečala praktičnemu združništvu, to je vsem tistim vprašanjem, katerih reševanje bo vodilo k pravilni izgradnji naših zadrug«.

Naslednja dva uvodnika sta napisala: Borut (Zemlja nas kliče v 2. št.) in inž. Danilo Jelenc (Misli ob ustanovitvi zadruge v 3. številki). O poljedelstvu so pisali: Ivan Deu — Obdelajmo vsak košček naše zemlje (številka 1) in Dim — Pomanjkanje gnoja (številka 2) ter Borut — Zemlja nas kliče (uvodnik v 2. številki).

Gozdarstvo je zastopano le z enim prispevkom — Posvečajmo skrb našim gozdovom (številka 3).

Živinorejo obravnava Dim v članku Čuvajmo mlado živino (številka 1)

Združno problematiko načenjajo trije članki: Organizirajmo zadruge (številka 1), Zadruga kolonov (številka 3), Obrtniške zadruge — temelj naše nove obrti (številka 2).

Inž. P. (Pečenko Lado-Branko?) je pisal o pomembnosti orodja v tistih skromnih časih (Orodje — naše orožje v 2. številki).

Velik poudarek je na obnovi vasi: Borut je napisal daljši prispevek v nadaljevanjih — Kako si zasilno obnovim svoj dom (številka 1, 2, 3). O elektrifikaciji je pisal inž. B. (Elektriko v vsako hišo — 3. številka). Posebna rubrika *Vprašanja in odgovori* (v 2. številki) govori o škodljivcih v sadjarstvu in koristnosti ptic.

Rubrika *Kratke vesti* se je pojavila le enkrat (v 1. številki) in je pisala o drobnici, govedoreji, prašičereji, čebelarstvu in o krompirju.

Dogodki majskih dni 1945 so se prehitevali in tako je ostalo le pri treh številkah in se zato napovedi glede vsebine (v uvodniku 15. aprila 1945) seveda niso uresničile.

Partizanski dnevnik je imel *dve koledarski prilogi*: skupaj z novoletno številko (številka 1) je izšel koledar v 6200 izvodih (4 strani, format 11 × 10 cm); februarja 1945 je izšel še koledarček Partizanskega dnevnika za leto 1945 (36 strani, format 11 × 8 cm) v 3850 izvodih. Besedilo zanj je priredil tedanji predsednik PNOO za Slovensko primorje, pisatelj France Bevk.

Likovna oprema:

Fotografij iz razumljivih tehničnih in konspirativnih razlogov niso objavljali. Edina slika — Titova je izšla šele v Trstu 3. maja 1945 (12 × 9,5 cm).

Številni so linorezi, ki sta jih večinoma izrezovala črkostavec in kasnejši vodja tiskarne »Doberdob« Janez Lajevc in graver Jože Bergman. V prvih

treh mesecih tiskanja so stalne rubrike opremljali z vinjetami (številke 256—320), kasneje pa le še izjemoma;⁴⁸ nadomestili so jih z grafičnim okrasjem. Sploh je III. letnik (1945) grafično sorazmerno manj razgiban, rubrike imajo le z debelejšimi črkami tiskane naslove. Reportaže na tretji strani spodaj imajo nekaj okrasja (številke 27—62 in 76—87).

Okrasje zasledimo že v II. letniku (številka 259 pri naslovu Sličice iz Gorice) v rubriki Žena v borbi in delu (številke 271—335). Posebej je izdelan naslov rubrike Mladinske vesti (številke 276—320). Tudi te drobne stvari nam kažejo, s kakšnim prizadevanjem in ljubeznijo so tiskarji pripravljali Partizanski dnevnik! Težišče opreme pa seveda predstavljajo linorezi.

Jože Bergman je izrezal oba linoreza — portreta komandanta Franca Rozmana-Staneta (299, številka 11. novembra 1944 — format 10 × 7 cm) in ameriškega predsednika Franklina D. Roosevelta (79. številka 15. aprila 1945 — 10 × 7 centimetrov). Prav tako je s pomočjo predloge izrezal linorez — portret maršala Tita za Koledarček Partizanskega dnevnika 1945 (11 × 8 cm).

V tiskarni »Doberdob« so izdelali linorezni kliše — portret maršala Fjodora I. Tolbuhina, komandanta III. ukrajinske fronte (75. številka 30. marca 1945, 11 × 8 cm).

Tri številke so še posebej lepo opremljene: ob osvoboditvi Beograda (279. številka — 22. oktobra 1944), za božič (dvojna številka 342—343, 24. decembra 1944) ter ob prihodu Rdeče armade na slovenska tla (posebna izdaja 4. aprila 1945). Jože Bergman je po predlogi izrezal linorez v rdeči barvi — sliko partizana z zavezniškimi letali (20 × 14 cm), njegov je tudi dvobarvni linorez (v rdeči ter modri barvi — 19,5 × 15 cm): rdečearmejec in slovenski partizan v bratskem objemu. Za dvojno božično številko je prispeval linorez v modri barvi (24 × 22,5 cm) Janez Lajevc.

Jugoslovansko problematiko ilustrirata dva linoreza: Bergmanov linorezni kliše Osvobojeni deli Jugoslavije (številka 301, 13. novembra 1944) in karikatura Petrčkove poslednje sanje (številka 51, 1. marca 1945 — 14,5 × 10 cm).

Naj omenim še dva Lajevčeva linoreza — Bombaš (številka 248, 18. sept. 1944 — 24 × 18,5 cm) in naslovno stran koledarja Partizanskega dnevnika 1944 (11 × 10 cm) s silhueto Miramarskega gradu. Silhueto so uporabili tudi za opremo Koledarčka Partizanskega dnevnika 1945 (11 × 8 cm). Avtor je pred vojno obiskoval kiparski oddelek Tehnične srednje šole v Ljubljani.⁴⁹

V mladinski rubriki (številka 257) — Mladinske vesti se izjemoma pojavita dva mala linoreza (7 × 4,5 cm in 7 × 5 cm), ki ilustrirata sabotažo na okupatorjevem kamionu.

⁴⁸ Vinjete se najprej pojavijo pri rubriki Krajevne vesti: alpska pokrajina s hišo, kozolcem in kozorogom (številke 256—319). V 295. št. je okrašen naslov »Skozi vihre so žarki svobode sijali« z rastlinjem v naliwu in sončnimi žarki. Dvojna božična številka (342—343) ima največ vinjet, ki sta jih izrezala Rado Čencič in Jože Bergman: zvezdice in smrekove vejice (na 2. strani), dva taborna ognja s smrekami in šotori v ozadju in dve silueti partizanov (ob naslovu Taborni ogenj na 3. strani), dve hišici med zasneženimi smrekami in zvezdnatim nebom krasita naslov Na božično noč (4. stran). Rubrika Iz sveta ima za okras globus (številke 259—323). Drobne novice so opremljene z vinjeto, ki predstavlja drog za električno napeljavo (številke 284—319). Rubrika Najnovejše se je pojavila le dvakrat in je ilustrirana z dvema radijskima antenama (številke 304 in 323).

⁴⁹ Krall, n. d. str. 130, 149, 158—159, 183—184, 238, 280, 298, 331, 336 — podatki o linorezih v Partizanskem dnevniku.

Obseg dnevnika in njegova naklada:

Zaradi sovražnikovih ofenziv, pomanjkanja papirja ter drugih tehničnih težav, ki jih ni bilo malo, se je spreminjal obseg in tudi naklada lista.

Na dveh straneh so izšle v letu 1944 naslednje številke: 235—247, 249—258 ter 268 in 349; v letu 1945 pa številke 1—26, 63—75 in 88—89, ter dve izredni številki, skupaj 67 številok.

Na štirih straneh so izšle številke leta 1944: 248, 259—267, 269—348; v letu 1945 številke: 27—62, 76—78, 80—82, 84, 87 in ena izredna številka, skupaj 135 številok.

Največji obseg — šest strani imajo tri številke zaradi priloge »Na gospodarski fronti« (štev. 79, 83, 86) in 85. številka, ki je izšla v dveh izdajah. (252. številka, edina, ki je verjetno ohranjena le v tipkopisu, tu ni zajeta.).

Prva tiskana številka (235.) je izšla 5. septembra 1944 v nakladi 4.000 izvodov. Kasneje je list izhajal v 6.000 izvodih, 310. in 311. številka sta izšli v 6845 izvodih, 316. pa že v 7056 izvodih.

Decembra 1944 se je naklada znižala na 6.000 izvodov, vendar je novoletna številka dosegla najvišjo naklado sploh — 7160 izvodov. V 1945. letu se je naklada znižala na 5.000, nato na 3.000 izvodov, v marcu je bila okoli 2160 izvodov, 73. številka je imela 1783 izvodov, na višku zadnje okupatorjeve ofenzive (30. marca 1945) je dnevnik izšel v 1864 izvodih. V aprilu se je naklada gibala okoli 1170 izvodov, 86. in 87. številka imata po 2.000 izvodov, dočim je posebna prvomajska številka izšla v 3.000 izvodih, posebna tržaška številka 3. maja 1945 pa v 20.000 izvodih.

Tiskarna »Julij 63« (oziroma kasneje imenovana »Doberdob«) je natisnila skupno 52.000 izvodov Partizanskega dnevnika, tiskarna »Slovenija« pa 869.350 izvodov: te številke so resnično visoke!⁵⁰

PARTIZANSKI DNEVNIK — tiskane številke od 5. sept. 1944 do 7. maja 1945

mesec, leto	štev.	strani	naklada A	dnevi, ko PD ni izhajal	opombe
1944 sept.	235 — 260 = 25	56	100.000	22. sept. 1944	B
okt.	261 — 288 = 28	110	155.980	10., 11., 13. okt.	C
nov.	289 318 = 30	120	198.131	—	
dec.	319 — 349 = 31	118	196.788	25. dec. D	Č
1945 jan.	1 — 26 = 26	52	115.422	2. jan., 8., 15., 22., 29.	D 4 ponedeljki

⁵⁰ Krall, n. d. str. 120—121, 162—165, 248, 296, 300, 333, 369, 371—372.

mesec, leto	štev.	strani	naklada A	dnevi, ko PD ni izhajal	opombe
febr.	27 — 50 = 24	96	76.208	5. febr., 12., 19., 26.	4 ponedeljki
marec	51 — 75 = 25	74	52.821	5. marec, 12., 19., 26. in 23.	4 ponedeljki E
april	76 — 86 = 11 + 1	52 + 4 = 56	okoli 20.000	1. 2. 3. 5. 7. 8. 9. 10. 12. 14. 16. 18. 20. 23. 24. 26. 28. 30. april	5 ponedeljkov F G 1 posebna izdaja —4. aprila!
maj	87 — 89 = 3 + 2	8 + 4 = 12	okoli 25.000	2., 4., 5. maja	1. in 3. maja pos. izd.! G
skupaj	203 + 3 = 206	694	940.350 H		

Kratke opombe k razpredelnici o tiskanih številkah Partizanskega dnevnika 1944—1945:

A) Podatki o nakladi so povzeti po že navedenem Krallovem delu na straneh 150, 166, 186, 223, 246, 300, 353, 354, 355, 369.

B) 252. številka — 22. sept. 1944 je verjetno ohranjena le v tipkopisu.

C) Od 8. do 12. oktobra 1944 je nemški okupator v Slovenskem primorju izvedel ofenzivno akcijo znano pod imenom »Grünewald—Max«: hotel je požgati in uničiti vasi na Trnovski in Banjški planoti in s tem tik pred zimo onemogočiti zaledje IX. korpusu ter PNOO in upravnim organom, to je bila takoimenovana »ofenziva požigov«.

Tudi uredništvo Partizanskega dnevnika se je umikalo, kurirske zveze so bile pretrgane in zato list trikrat ni izšel (gl. Krall, n. d. str. 143—145).

Č) Decembrska ofenziva tokrat ni ovirala izdajanja dnevnika. S 1. januarjem 1945 dnevnik ni izhajal ob ponedeljkih.

D) Dan po prazniku dnevnik ni izhajal: božična številka je dvojna 342—343 — 24. decembra 1944; 2. januar 1945 je dan po prazniku.

E) Marca in aprila je divjala zadnja ofenziva na Primorskem. Zaradi vojaškega položaja in nujnega kamufliranja tiskarne »Slovenije« dnevnik 23. marca ni izšel (gl. Krall, n. d. str. 294.).

F) 27. aprila 1945 sta izšli dve izdaji dnevnika: v tiskarni »Sloveniji« in v neki goriški tiskarni; sicer se še čuti ofenziva!

G) Za drugo polovico aprila 1945, kakor tudi za prvomajske številke in prilogo »Na gospodarski fronti« ni povsem zanesljivih podatkov; tako naj bi imela priloga naklado 4670 izvodov (gl. Krall, n. d. str. 407, opomba 755).

V Trstu so izšle številke: izredna 3. maja 1945 in številka 88 ter 89.

H) Skupni zbir ne upošteva priloge »Na gospodarski fronti« in tudi ne eventualne naklade 252. številke 22. septembra 1944.

Formati in ostali podatki:

Partizanski dnevnik ima format f⁰ razen dveh izjem: 279. številka in dvojna številka 342—343 imata velik časopisni format F⁰.

številke II. letnika	235—278 in 280—341	35 × 25 cm
	344—348 in posebna izdaja 4. aprila 1945	
	279 in 342—343	50 × 35 cm
številke III. letnika	1, 63—75 in 349	43 × 31 cm
	2—26	42 × 30 cm
	27—62 in 76—87 in posebna izdaja 1. maja 1945	36 × 25 cm
	tri tržaške številke: posebna izdaja 3. maja 1945	43 × 30 cm
	88 in 89	

Tiskane številke II. letnika (1944) tečejo od 235. do 349. številke in v III. letniku (1945) od 1 do 89.

Zaradi tiskarskega škrate je 270. številka (12. oktobra 1944) narobe označena za 272. in 69. številka (22. marca 1945) je na prvi strani napačno datirana z 21. marcem. 75. številka (30. marca 1945) je na zadnji strani napačno numerirana kot 74. Od 248. številke dalje vse do tržaških v maju 1945 je na hrbtni strani napis Tiskala tiskarna Slovenija. Na hrbtni strani zgoraj so numerirane številke 235—247, samo datum imajo številke 323—341, od božične številke pa vse do 87. je natisnjen datum, zaporedna številka in letnik.

Oblika glave se spreminja s formatom številke. Od 235. do 349. številke imajo ob naslovu prostor za citate, v letu 1945 pa ne več. Če je večji format, je datum v desnem kotu, pri manjšem formatu je datum v sredini. Spreminja se tudi grafična podoba podnaslova (Glasilo Osvobodilne fronte za Primorsko in Gorenjsko): drugačna je pri številkah iz tiskarne »Julij 63« kot kasneje v »Sloveniji«. Vse tri tržaške številke se tehnično razlikujejo od dotodanjih, saj so stavljene s stavnim strojem (posebna izdaja 3. maja 1945 ter 88. štev. 6. maja in 89. štev. 7. maja 1945).

Dve številki sta, kot sem že omenil, izjemni, zato je njuna grafična podoba nekoliko drugačna: to sta 252. številka (22. septembra 1944) in 85. številka (27. aprila 1945). V prvem primeru je ohranjen le tipkopis in številka sama morda sploh ni bila natisnjena,⁵¹ v drugem primeru pa gre za številko,

⁵¹ V arhivu tiskarne »Slovenije« (arhiv IZDG v Ljubljani) je ohranjen blagajniški dnevnik, ki navaja, da je ta številka izšla 23. sept. 1944 v običajnem formatu in nakladi 4.000 izvodov. Zanimivo, da je arhiv Pokrajinske tehnike KPS za Slovensko Primorje ne navaja (Na te podatke me je opozoril prof. Jože Krall).

Tiskana številka ni nikjer ohranjena in zato je prišlo do domneve, da je ostala le v tipkopisu. Kot tako jo citira tudi Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941—1945, Beograd, Vojnoistorijski institut 1964, stran 249 — štev. 3499. Izvod hrani arhiv IZDG v Ljubljani.

Pri ponatisu tiskanih številc Partizanskega dnevnika (Partizanski dnevnik od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945, kserografirana izdaja, Nova Gorica — Koper — Ljubljana, Skupščina občine Nova Gorica — Lipa — Partizanska knjiga 1975) je bil objavljen tipkopis: članki jezikovno niso bili popravljeni, ampak so ostali v istem zaporedju, brez posebne razmestitve po vsebini oziroma pomembnosti. V kasnejših številkah dnevnika (255, 256, 261) je bilo nekaj teh člankov tudi objavljenih (1944).

ki je očitno izšla v dveh izdajah: v tiskarni »Sloveniji« in v doslej še ne ugotovljeni goriški tiskarni; obe izdaji 85. številke prinašata isto vsebino, le da je v goriški zaradi večjih črk izostal Marijev podlistek »Juriš na četnike ob zvokih godbe«.

Ponatis in povojne izredne izdaje Partizanskega dnevnika:

- Partizanski dnevnik od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945. Kserografirana izdaja. Izbrala in uredila Marjeta Čampa in Branko Marušič.
Nova Gorica — Koper — Ljubljana, Skupščina občine Nova Gorica — Lipa — Partizanska knjiga 1975.
- Partizanski dnevnik, spominska izdaja 18. maja 1947 (izdajatelj?).
- Partizanski dnevnik, slavnostna številka, Okroglica 5. septembra 1953. Izdal Okrajni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva za Goriško. Uredil uredniški odbor: Roman Albreht, Lado Pohar in Jože Jelerčič.
- Partizanski dnevnik, posebna izdaja ob proslavi dvajsetletnice primorske vstaje in ustanovitve XXXI. divizije, 4. septembra 1963, številka 1 (izdajatelj ni naveden).
- Partizanski dnevnik, posebna izdaja ob srečanju primorskih in gorenjskih partizanov v Cerknem, 8. septembra 1963, številka 2. Uredil uredniški odbor: Ivan Jan (odgovorni urednik), Gregor Kocijan, Stane Petelin in Milko Štolfa. Izdal pripravljalni odbor za proslavo 20-letnice ustanovitve XXXI. divizije.
- Partizanski dnevnik, posebna izdaja ob obnovitvi in otvoritvi partizanske bolnišnice »Franja« 3. junija 1964. Zbral in uredil Črtomir Šinkovec. Izdalo Turistično društvo v Cerknem — predstavnik Pavel Makuc.

Viri:

- Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (AIZDG) v Ljubljani
F 536 Agitprop komisija pri PK (Obkom) KPS za Primorsko Slovenijo
F 541 POOF — PNOO za Primorsko Slovenijo
F 547 PNOO — odseki, komisije
F 555 Propagandna komisija pri POOF
F 587 Okrožni odbor OF za Zapadno Primorsko.
Arhiv PT KPS za Slovensko Primorje
Fond partizanskega tiska: Partizanski dnevnik 1943—1945

Bibliografija prispevkov o Partizanskem dnevniku v letih 1945—1975

- Bajec Jože: Slovenski časniki in časopisi 1937—1945. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica 1973.
- Berčič Branko: Tiskarstvo na Slovenskem. Zgodovinski oris. Ljubljana, Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem 1968.
- Bevk France: Pot v svobodo. Ljubljana, Slovenski knjižni zavod 1953.
Še en jubilej, Primorski dnevnik štev. 296, 22. decembra 1968, str. 1, letnik XXIV.
- Partizanski duh, Partizanski dnevnik, spominska izdaja 18. maja 1947, str. 1.

- Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu 1941—1945, Beograd, Vojnoistorijski institut 1964.
- Bil nam je potreben kot vsakdanji kruh — Kako je nastal in delal Partizanski dnevnik, Partizanski dnevnik, slavnostna številka, Okroglica 5. sept. 1953, str. 40—41.
- Brecelj Marijan: Bibliografija NOB tiska na Goriškem. Nova Gorica, Goriška knjižnica 1963.
- Čampa Marjeta: Partizanski dnevnik (1943—1945) — bibliografska pojasnila h kserografirani izdaji Partizanskega dnevnika od 5. sept. 1944 do 7. maja 1945. Nova Gorica — Koper — Ljubljana, Skupščina občine Nova Gorica — Lipa — Partizanska knjiga 1975.
- Fortič Dušan: Martin, Primorski dnevnik štev. 296, 22. decembra 1968, str. 9, XXIV.
- (Udovič Jože): Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. Ljubljana 1945, str. 559—606 (ponatis iz Slovenskega zbornika, Ljubljana, Državna založba Slovenije 1945).
- (Moravec Dušan): Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska. I. Periodični tisk. (Ljubljana), Propagandna komisija pri IOOF 1945.
- Gradja za bibliografijo o narodnooslobodilačkej borbi, Beograd, Direkcija za informacije pri vladi FNRJ 1948.
- H(orvat J(ože): Partizanski dnevnik 1944—1945, Knjiga '75 št. 11, str. 544—545.
- Koren Jože: Kdaj in kako je nastal Partizanski dnevnik in njegova razvojna pot do Trsta, Primorski dnevnik štev. 296, 22. decembra 1968, str. 1 in 16, XXIV.
- Naš jubilej, Primorski dnevnik štev. 119, 25. maja 1975, str. 1, XXXI.
- Krall Jože: Rast slovenskega narodnoosvobodilnega tiska v letih 1941—1945, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, 1966, štev. 1—2, str. 337—352.
- Delež grafičnih delavcev pri razvoju slovenskih ilegalnih in partizanskih tiskarn v letih 1940—1945, zbornik Stoletnica grafične organizacije na Slovenskem, Ljubljana, Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem 1968, str. 47—87.
- Partizansko tiskarstvo v Slovenskem primorju, Idrijski razgledi 1970, štev. 4, str. 181—199, XV. ter 1971, štev. 1, str. 1—24 in štev. 2, str. 81—98. XVI.
- Partizanske tiskarne na Slovenskem, II. Primorske tiskarne, Ljubljana, Partizanska knjiga 1973.
- Kranjc Cene: Slovenske partizanske tiskarne v borbi za svobodo. Ljubljana, Propagandna komisija pri IOOF 1945, štev. 1.
- Krmelj Maks: Partizanski dnevnik na Gorenjskem, Partizanski dnevnik, spominska izdaja 18. maja 1947, str. 10.
- Mikuž Metod: Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja, Ljubljana, Prešernova družba 1970.
- Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji. Ljubljana, Cankarjeva založba 1973, III. knj.
- Milič Danilo: Martina ni več v naših vrstah, Partizanski dnevnik, št. 82, 21. 4. 1945, str. 3—4, III.
- Mijot Marija: Pred pjet j'n dvajsteme lete, Primorski dnevnik štev. 296, 22. decembra 1968, str. 7, XXIV. (pesem prigodnica).

- Modic Lev: Partizanski dnevnik, Partizanski dnevnik, spominska izdaja 18. maja 1947, str. 2.
- Nadvse prisrčna proslava 25-letnice Partizanskega dnevnika in njegovega naslednika Primorskega dnevnika, Primorski dnevnik šte. 297, 24. decembra 1968, str. 1 in 6, XXIV.
- Na Primorskem so izkopali puške. Uredila Vanda Škodnik. Ljubljana, Borec 1963.
- Naših trideset let, Primorski dnevnik šte. 109, 13. maja 1975, str. 1, XXXI.
- Naš tisk v januarju in februarju 1945, Propagandna komisija pri IOOF.
- Naš tisk v marcu 1945, april 1945, Propagandna komisija pri IOOF.
- Oblak Jože: Beleške o primorskem partizanskem tisku, Primorski dnevnik št. 101, 28. aprila 1961, str. 3 in št. 102, 29. aprila 1961, str. 3, XVII.
- Osolnik Bogdan: Bil je glasilo OF tudi za Gorenjsko, Primorski dnevnik št. 296, 22. decembra 1968, str. 7, XXIV.
- Pahor Milan: O tisku v narodnoosvobodilnem boju 1941—1945, Boj za svobodo, Trst, Založništvo tržaškega tiska 1975, str. 43—45 ter 75.
- Pagon Andrej-Ogarev: Z Jelovice, Blegoša, Otlice in Predmeje v uredniške prostore na Trgu Goldoni, Primorski dnevnik št. 119, 25. maja 1975, str. 13, XXXI.
- Učitelj Dominko Stanko, Primorski dnevnik št. 296, 22. decembra 1968, str. 9, XXIV.
- Edini partizanski dnevnik v Evropi, Primorski dnevnik št. 115, 16. maja 1965, str. 14, XXI.
- Nekaj spominov na tiste dni in leta NOB, Primorski dnevnik št. 296, 22. decembra 1968, str. 8—9, XXIV.
- Dopisovanje za Partizanski dnevnik med NOB na Tolminskem, Tolminski zbornik, izd. Kulturna skupnost Tolmin 1975, str. 109—112.
- Osvoboditev Tolmina dne 30. aprila 1945, Tolminski zbornik, izd. Kulturna skupnost Tolmin 1975, str. 20—21.
- Petelin Stanko-Vojko: Med Triglavom in Trstom, Zgodovina XXXI. divizije NOV in POJ, Ljubljana, Borec 1963.
- Kronika Vojkove brigade, Ljubljana, Borec 1963.
- Pohar Lado: Iz Partizanskega se je razvil Primorski dnevnik, TV-15, št. 20, str. 8.
- Pozdrav soborcem (France Vreg-Mile), Partizanski dnevnik, posebna izdaja ob proslavi dvajsetletnice primorske vstaje in ustanovitve XXXI. divizije, 4. sept. 1963, št. 1, str. 2.
- Race Boris: Dvajset let Primorskega dnevnika, Primorski dnevnik št. 115, 16. maja 1965, str. 1, XXI.
- Renko Stanko (S. R.): O vsebini te številke, Primorski dnevnik št. 296, 22. decembra 1968, str. 1 in 16, XXIV.
- Slovenska tiskana beseda v gozdovih, Partizan (enkratna izdaja), Trst 1. febr. 1946, str. 5.
- Smolej Viktor: Slovestvo v letih vojne 1941—1945, Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljana, Slovenska matica 1971, VII. knjiga.
- Šalamun Miša: Slovensko primorsko časopisje, Študijska knjižnica v Kopru 1951—1961, Koper 1961.

- Šmicberger Djuro: Plaho pero izpred tridesetih let, Primorski dnevnik št. 119, 25. maja 1975, str. 13, XXXI.
- Štante Jurij-Juš: Obračun »Partizanskega dnevnika«, Partizanski dnevnik št. 10, 12. januarja 1945, str. 1—2, III.
- Štampihar Saša: Kulturno-prosvetno delo IX. korpusa, Slovenski zbornik, Državna založba Slovenije 1945, str. 531—534.
- Turk Danilo: Srečanje s Partizanskim dnevnikom, Primorski dnevnik št. 296, 22. decembra 1968, str. 8, XXIV.
- Vilfan Joža: Priložnostni spomini, Primorski dnevnik št. 296, 22. decembra 1968, str. 7, XXIV.
- Predgovor h kserografirani izdaji Partizanskega dnevnika od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945, Nova Gorica — Koper — Ljubljana, Skupščina občine Nova Gorica — Lipa — Partizanska knjiga 1975.

I. Priloga: Sodelavci in dopisniki v tiskanih številkah Partizanskega dnevnika od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945.⁵² V seznam so vključeni tudi domači in tuji avtorji, katerih prispevki so bili delno ali v celoti ponatisnjeni v dnevniku.

Babič Branko-Vlado	Čatič Lojze
Bajt Zdravko-Benjamin	Čepe Marica-Eva
Barlaine Henry	Čolaković Rodoljub
Batič Lojze	Čopić Vladimir-Lovro
Bebler Aleš	Čopić Branko
Beltram Julij-Janko	Črnigoj Ana
Berginc Franc-Soča	Destovnik Karel-Kajuh
Berginc Pavla-Vera	Deu Ivan
Berlot Antonija (Pertot?)-Nadja	Dežman Polde
Bevk France	Dimež
Bizant Ivan-Niko	Dimenski Visarion
Bizjak Mirko	Dimnik Avgust
Bohinc Andrej	Dobrovnik Rupert-Igor
Borc Mavricij-Šimen	Dougan Ermin-Janez (Ervin)
Borštnar Jože	Dragan Nada-Živa
Božič Lado	Drčić Vili
Bratko Ivan-Andrej	Drmotič Ljubo-Drago
Brecelj Marijan	Dugonjić Ratko
Brejc Tomo	Dugulin Avgust-Maks
Canjkar Stanko	Dujc Albin
Cankar Ivan	Djilas Milovan
Churchill Winston	Ehrenburg Ilija
Cilenšek Rado — Trnišan Rado	Fabian (Fabjan) Mirko
Cotič Ivan	Fajfar Tone
Cuder Stanislav-Slovan	

⁵² Seznam še daleč ni popoln, ker so se mnogi podpisovali le z ilegalnimi imeni ali samo z začetnicami.

Niso zajeti podpisniki vojaških odlokov in odredb.

- Fornazarič Franc
 Fornazarič Živa
 Fortič Dušan
 Furlan Borut

 Gabrijelčič Stanka-Volga
 Glinšek Joža
 Gorbatov Boris
 Gorše Mirko-Iztok
 Grabeljšek Karel
 Grabrijan Fanika
 Grčar Ivan-Bogomil
 Gregorič Simon
 Gruden Angel-Osvetnik

 Hafner Tone
 Harrison
 Hebrang Andrija
 Hlačev Aleksander

 Ilešič Maks
 Ivanov Vsevolod

 Jakopič Albert
 Jakovljev Aleksander Sergejevič
 Janežič Andrej
 Jarc Janko-Janez Hudnik
 Jelenc Danilo
 Jelinčič Zorko
 Jeras Jože
 Ješutina
 Jones William
 Jovanović Arso
 Jug Danica
 Jurca Ciril
 Jurin Smiljan

 Kalinina E.
 Kalinin Mihail Ivanovič
 Kandus Roži
 Kardelj Edvard-Krištof
 Kavčič Niko-Gorazd
 Kidrič Boris
 Kimovec Franc-Žiga
 Kobe Božo
 Kokolj Edvard-Martin
 Konomi Vasi
 Koprivec Ignac
 Koren Jože
 Korošec Jožefa-Fini

 Kosmač Ciril
 Košmrlj Drago
 Kovačič Milan-Izidor
 Kraigher Boris
 Kranjc Cene
 Kranjec Miško
 Kravos Zorka
 Krese Leopold-Jošt
 Kryštufek Boris-Črtomir
 Križnič Edo
 Kumar Andrijan-Borigoj
 Kuster Lado

 Leskošek Franc-Luka
 Logar Cene
 Lovrenčič Drago

 Mahne Viktor
 Makuc Karel-Zvonimir
 Makuc Slavica-Ladica
 Marinko Miha
 Matko Ivan-Imko
 Medvešek Milan
 Mercina Gino-Jožko
 Miklavčič Josip-Boros
 Miklavec Angelca-Mamca
 Milič Danilo
 Mikuž Metod
 Močalov Valentin
 Modic Bojan
 Modic Lev
 Mohar Tilka
 Molotov Vjačeslav
 Možina Boris-Miloš
 Mrak Marko

 Njegoš-Petar Petrovič

 Osolnik Bogdan

 Pagon Andrej-Ogarev
 Pahor Drago
 Pavčnik Leopold-Pevce Polde
 Pečenko Lado-Branko
 Pertovt Milka-Ljuba
 Pijade Moša
 Pogačnik Tone-Marij
 Pohar Lado-Damjan
 Potočnik Miha

Preis Franci	Tišler Janko-Žaromil
Prešeren France	Tito-Josip Broz
Pretnar Igor	Tolstoj Lev Nikolajevič
Puc Boris	Toman Tone
Pucelj Stane	Tomas (Thomas?)
	Tomšič Janez
Raičević Mitar	Tomšič Vida
Rihtar Srečko	Tomori Ludvik Andrej
Robič Boris	Tratnik Tone
Rustja Franc-Čanči	Tribušon Lojze
Rybačenkov	
	Ude Lojze
Samsa Mara	Udovič Julijana-Tatjana
Seliškar Tone	
Simonič Stanislav-Sergij	Vasič Jovo
Skočir Terezina-Marjanca	Vidmar Josip
Smodlaka Josip	Vilfan Joža
Smole Jože	Vižintin Nežica
Snoj Franc	Vodušek Božo
Stalin-Josif Vissarionovič Džugašvili	Volavšek Ljuba
Stanič Stane-Drejk	Volčič Tone
Stanovnik Janez	Vošnjak Mitja
Svetek Lev-Zorin	Vreg France-Mile
Šestan Vlado	Werth Alexander
Šinkovec Adolf-Črtomir	
Štante Jurij-Juš	Zdešar Henrik
Štempihar Saša	Zdravljč Marjan
Štiglic France-Tugo	Zemljatin N.
Štoka Slavko	Ziherl Boris
Štrukelj Tomaž	Zolotuhin Peter
Štucin Jaka-Cvetko	Zwitter Fran
Šuligoj Filip-Rombon	
Šumrada Vinko-Vislav	Žen Franc-Lovro
Šušteršič Franc	

Likovna oprema:

Bergman Jože — vinjete za božično številko; linorezi: partizan z zavezniškimi letali, rdečearmejec in slovenski partizan v bratskem objemu, Tito, Franc Rozman-Stane, Franklin D. Roosevelt, osvobojeni deli Jugoslavije.

Čenčič Rado — vinjete za božično številko.

Lajevec Janez — vinjete za božično številko; linorezi: naslovna stran božične številke s partizanom v zasneženem gozdu in cerkvijo na hribu (po predlogi uredništva Partizanskega dnevnika), V zadnji juriš do končne zmage (bombaš), naslovna stran Koledarčka Partizanskega dnevnika s silhueto miramarskega gradu.

Neznani avtorji: karikatura Petrčkove poslednje sanje, dva mala linoreza o sabotaži na okupatorjevem kamionu.

Tiskarna »Doberdob« — linorezni kliše: Fjodor I. Tolbuhin.

Edina fotografija: Josip Broz-Tito (tržaška številka Partizanskega dnevnika 3. maja 1945, fotograf ni znan).

II. Priloga: Sodelavci in dopisniki štirih povojnih izdaj Partizanskega dnevnika (1947—1964)⁵³

V seznam so vključeni tudi avtorji, katerih prispevki so bili delno ali v celoti ponatisnjeni v dnevniku.

Albreht Roman	Makuc P.
Babič Branko	Marinko Miha
Baloh Lenart-Lentov Lenč	Mikuž Stane
Batič Lojze	Milič Danilo
Bebler Aleš	Minatti Ivan
Beltram Julij-Janko	Modic Lev
Bevk France	Mozetič Boris
Bratko Ivan	Pagon Andrej-Ogarev
Brejc Tomo	Pahor Karel
Curk Tone-Gorjan	Petelin Stane-Vojko
Čepe Marica	Pivk I.
Černelč V.	Pohar Lado
Dežman Polde	Preis Franci
Držaj Bojan	Regent Ivan
Govc Janez	Rejec Franc-Kuh
Grčar J.	Rožman Franjo
Jakopič Albert-Kajtimir	Sajovic B.
Jan Ivan	Samsa Mara
Jelerčič Jože	Seliškar Tone
Kimovec France-Žiga	Simčič Marjan-Marko
Kocijan Gregor	Smolinsky Mile
Kosmač Ciril	Šinkovec Črtomir
Kosmač France	Špacapan Avgust-Strnad
Kosovel Srečko	Štolfa Milko
Kozina Marjan	Tolar Ferdo-Mirko
Kraigher Boris	Tratnik
Krmelj Maks-Matija	Udovič Jože
Leskošek Franc-Luka	Vilfan Joža
Makuc K.	Voljč Janez
	Vreg France-Mile

⁵³ Seznam ni popoln, ker vsi prispevki niso podpisani oziroma so označeni samo z začetnicami.

Likovna oprema:

Debenjak Riko — freske iz slovenske zgodovine: Trubar in kmečki upori, Doba fašistične okupacije, Narodnoosvobodilna borba, Proizvodnja živil.

Jakac Božidar — portretna risba: Janko Premrl-Vojko.

Keržič Stane — dve spomeniški plastiki: Borka, Ranjeni partizan.

Klemenčič Dore-Maj — risba s tušem: Bolnica Franja (1957).

Slana France — 14 risb s prizori iz partizanskega življenja.

Poleg tega je objavljenih še 96 fotografij iz NOB in povojnega obdobja; 1 grafikon (razmerje med slovenskim in italijanskim prebivalstvom v tržaški okolici), 4 geografske skice (tržaško ozemlje, Pohodi enot proti Cerknem, Okroglica in njena okolica) ter naslovna stran brušure Kokrškega odreda (1963) in naslovna stran Partizanskega dnevnika (3. maj 1945).

»Partizanski dnevnik«

Inizialmente il «Partizanski dnevnik» era un giornale militare (si presentava come portavoce dell'Esercito di liberazione): prima quale organo della XXXI divisione (Triglavska), in seguito organo del IX corpo (la prima uscita data il 26 novembre 1943 a Zakriž, villaggio sopra Cerkno). Il giornale usciva inizialmente in forma ciclostilata, con una tiratura di 400 copie, aumentandola poi in 1000 e più copie.

Il 1 giugno 1944 divenne organo ufficiale del Fronte di liberazione del Littorale e della Carniola Superiore. Col 5 settembre 1944 si porta dal ciclostile alla stampa nella piccola tipografia «Julij 63», denominata pure «Doberdob»; in seguito veniva stampato nella tipografia partigiana «Slovenija» presso Vojsko. La tiratura da 4000 copie del settembre 1944 passò a 7000 il Capodanno 1945. Al tempo delle più dure battaglie nei mesi di marzo e aprile 1945, la tiratura scese a 2000, ovvero a 1000 copie giornaliere.

Il personale della redazione e della tipografia superava con perspicacia e grandi sacrifici innumerevoli ostacoli. Nonostante le azioni offensive, il giornale poteva uscire senza interruzioni fino ai primi di maggio del 1945, il che costituisce un fatto unico nel movimento della resistenza europea. La redazione aveva un valido aiuto nel largo numero di corrispondenti, nonché nell'organizzata rete di distribuzione. Il quotidiano era corredato da rubriche fisse, supplementi, xilografie, edizioni straordinarie. Dal novembre 1943 al 7 maggio 1945, uscirono 234 numeri ciclostolati e 206 numeri stampati; gli ultimi tre numeri di maggio vennero stampati già a Trieste.